

Кушымта
Сарман муниципаль районы
Илексаз авыл җирлеге Советы карары
2015 ел 20 ноябрь № 10

Татарстан Республикасы Сарман муниципаль районы
Илексаз авыл җирлеге башлыгы,
Татарстан Республикасы Сарман муниципаль районы
Илексаз авыл җирлеге Совет рәисе
_____ Ф.М.Гыйлфанов

ТАТАРСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ САРМАН МУНИЦИПАЛЬ РАЙОНЫ
«ИЛЕКСАЗ АВЫЛ ЖИРЛЕГЕ» МУНИЦИПАЛЬ БЕРӘМЛЕК УСТАВЫ
ЯҢА РЕДАКЦИЯДӘ

Илексаз авылы

ТАТАРСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ САРМАН МУНИЦИПАЛЬ РАЙОНЫ
«ИЛЕКСАЗ АВЫЛ ЖИРЛЕГЕ» МУНИЦИПАЛЬ БЕРӘМЛЕК УСТАВЫ

I бүлек. Гомуми нигезләмәләр.

II бүлек. Жирле үзидарәләр эшчәнлегендә халыкның катнашуы.

III бүлек. Жирлек советы.

IV бүлек. Жирлек башлыгы.

V бүлек. Башкарма комитет.

VI бүлек. Жирлекнең башка жирле үзидарә органнары

VII бүлек. Жирле үзидарә органнары эшчәнлегендә гражданлык-хокукый һәм финанс нигезләре.

VIII бүлек. Жирлек башлыгының һәм жирлекнең муниципаль вазыйфаларын биләүче башка затларның социаль һәм башка гарантияләре.

IX бүлек. Авыл жирлеге жирле үзидарә органнарының һәм вазыйфаи затларның жаваплылыгы

X бүлек. Жирлекнең муниципаль хокукый актлары.

XI бүлек. Жирлекнең икътисади нигезе.

XII бүлек. Жирлекнең финанс нигезе.

XIII бүлек. Закон һәм хокук тәртибе.

XIV бүлек. Йомгаклау нигезләмәләре

I БҮЛЕК. ГОМУМИ НИГЕЗЛӘМӘЛӘР.

1статья. Авыл жирлеге һәм аның статусы

1. Татарстан Республикасы Сарман муниципаль районының «Илексаз авыл жирлеге» муниципаль берәмлегенә авыл жирлеге статусы бирелгән.
2. Муниципаль берәмлекнең рәсми исеме – «Татарстан Республикасы Сарман муниципаль районы Илексаз авыл жирлеге» (алга таба – текст буенча).
3. Авыл жирлеге Татарстан Республикасының Сарман муниципаль районы составына керә.

2 статья. Жирлекнең территорияль бүленеше

1. Жирлек территориясе составына Илексаз, Мортгыш Баш, Игәнә-Баш авыллары керә:
2. Авыл административ үзәге Илексаз авылы торак пункты булып тора. Административ үзәкнең урнашкан урыны: 423356, Татарстан Республикасы, Сарман районы, Илексаз авылы.
3. Жирлек чикләре “Сарман муниципаль районы “муниципаль берәмлегенә һәм аның составындагы муниципаль берәмлекләрнең территорияләре чикләрен билгеләү һәм аларның статусы турында» 2005 елның 31 гыйнварындагы 39-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законы белән билгеләнгән.
4. Жирлек территориясе составына, милек формасына һәм максатчан билгеләнүгә караган жирләр керә.
5. Жирлекнең чикләрен үзгәртү, халык, жирле үзидарә органнары, Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары, дәүләт хакимиятенә федераль органнары инициативасы буенча «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрендәге 131-ФЗ номерлы федераль закон (алга таба – «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» Федераль закон) нигезендә Татарстан Республикасы законы белән гамәлгә ашырыла.

3статья. Жирлекнең рәсми символлары

1. Жирлек үз гербын, тарихи, мәдәни һәм башка жирле горел-гадәтләрен һәм үзенчәлекләрен чагылдыруга ия булырга хокуклы.
2. Авыл жирлеге гербының тасвирламасы жирлек Советының норматив хокукый акты белән раслана.
3. Жирлек гербының сурәтләре жирлек, жирле үзидарә органнары һәм вазыйфаи затларының, жирлекнең жирле үзидарә органнары биналарының фасадларының, жирлек Советының утырышлар залында, жирлек башлыгының эш кабинетында басмалары, бланкларда һәм башка рәсми документларда урнаштырыла. Жирлек гербын рәсми күрсәтү башка очраклары жирлек советы карары белән билгеләнә.

4. Жирлекнең гербы федераль законнарда билгелэнгән тәртиптә дәүләт теркәвенә алынырга тиеш.

4статья. Авыл халкы һәм жирлектә яшәүчеләр.

1. Жирлектә яшәүчеләр – Россия Федерациясе гражданны (алга таба - гражданин), жирлек территориясендә даими яки күбесенчә яшәүче гражданин.

2. Жирлектә яшәүчеләр һәм жирлек территориясендә яшәү урыны булган башка гражданин бар.

5 статья. Жирле үзидарә органнарының муниципаль норматив хокукый актларга һәм аларның проектларына коррупциягә каршы экспертиза ясау өчен җаваплы вазыйфаи затларын укуту

1. Авыл жирлегендә үзидарә референдум, сайлаулар һәм турыдан-туры ихтыяр белдерүнең башка рәвешләре юлы белән, шулай ук әлеге устав белән каралган жирле үзидарәнең сайланулы һәм башка органнары аша гражданин тарафыннан гамәлгә ашырыла.

2. Жирле референдум һәм муниципаль сайлаулар гражданин ихтыярын белдерүнең иң югары турыдан-туры чагылышы булып тора.

3. Сайлау хокукына ия булган гражданин турыдан-туры, нинди женес, милләт, тел, чыгышлары, мөлкәти һәм вазыйфаи хәлләренә, дингә, инануларына, жәмәгать берләшмәләренә кемгә карауларына тигез хокуклы.

4. Сайлау хокукына ия булган гражданин сайлау хокукына ия һәм жирлекнең жирле үзидарә органнарына сайланган булырга хокуклы.

Жирлек территориясендә даими яки нигездә яшәүче чит ил гражданны жирле үзидарәне гамәлгә ашырганда Россия Федерациясенә халыкара килешүләре һәм федераль законнар нигезендә хокукларга ия.

5. Гражданны муниципаль хезмәткә тигез хокуклы.

6. Гражданны турыдан-туры жирле үзидарә органнарына һәм жирлекнең вазыйфаи затларына мөрәҗәгать итәргә, жирле үзидарә органнары эшчәнлегә турында мәгълүмат алырга хокуклы.

7. Жирле үзидарә органнары һәм вазыйфаи затлары, законда башкасы каралмаган булса, һәркемгә аның хокукларына һәм ирекләренә кагылучы документлар һәм материаллар белән танышу мөмкинлеген, шулай ук гражданнының жирле үзидарә органнары эшчәнлегә турында башка тулы һәм ышанычлы мәгълүмат алу мөмкинлеген тәмин итәргә тиеш.

8. Жирле үзидарә органнары, мөмкин булган урыннары һәм башка ысул белән таныштыру өчен, халыкка жирлек һәм аның аерым территорияләрен үстерүнең иң мөһим мәсьәләләре, гомуми файдаланудагы транспорт, торак-коммуналь хужалык эшләре, халыкка төрле хезмәтләр күрсәтүче социаль ташламалар, жәмәгать тәртибен саклауның

торышы һәм табигый һәм техноген характердагы гадәттән тыш хәлләр турында мәгълүмат бирәләр.

9. Гражданның судка асыл жирлегә, жирле үзидарә органнарының һәм вазыйфаи затларның хокукый актларына, гамәлләренә (гамәл кылмавына) шикаять бирергә хокуклы, әгәр алар законга каршы килә икән, гражданның хокуклары, ирекләре һәм законлы мәнфәгатләрен боза.

6 статья. Жирлекнең жирле үзидарә органнары структурасы

1. Жирле үзидарә органнары структурасына жирлек Советы, жирлек башлыгы, жирлекнең башкарма комитеты һәм әлегә Устав нигезендә барлыкка килә торган башка жирле үзидарә органнары керә.

2. Жирле үзидарә органнары структурасын үзгәртү әлегә Уставка үзгәрешләр кертү юлы белән башкарыла.

7 статья. Жирлектәгә әһәмияттәгә мәсьәләләр

1. Жирлектәгә әһәмияттәгә мәсьәләләргә түбәндәгеләр керә:

1) жирлек бюджеты проектың төзү һәм карау, жирлек бюджетың раслау һәм үтәү, аның үтәлешен тикшереп тору, жирлек бюджеты үтәлеше турындагы хисапны төзү һәм раслау;

2) жирлекнең жирле салым һәм жыемнарын билгеләү, үзгәртү һәм гамәлдән чыгару;

3) муниципаль жирлек милкендә булган мөлкәткә ия булу, аннан файдалану һәм аның белән эш итү;

4) жирлекнең торак пунктлары чикләрендә беренчел яңын куркынычсызлыгы чаралары белән тәэмин итү;

5) жирлек халкын элементә, жәмәгать туклануы, сәүдә һәм көнкүреш хезмәте белән тәэмин итү өчен шартлар тудыру.;

6) жирлек халкының ялын оештыру һәм ялын мәдәният оешмалары хезмәтләре белән тәэмин итү өчен шартлар тудыру.;

7) Жирлек территориясендә физик культура, мәктәп спорты һәм массакүләм спортны үстерү өчен шартлар булдыру, жирлекнең рәсми физкультура-сәламәтләндрү һәм спорт чараларын үткәрүне оештыру;

8) жирлекнең архив фондларын формалаштыру;

9) жирлек территориясен төзекләндрү кагыйдәләрен, шул исәптән биналарны (торак йортларны да кертеп), корылмаларны һәм алар урнашкан жир участкаларын карап тоту буенча таләпләрне, тиешле биналарның һәм корылмаларның тышкы кыяфәтенә, аларны үтәү буенча эшләрнең исемлеген раслау; биналарның (биналарның) милекчәләренең һәм корылмаларның тирә-як территорияләрен төзекләндрүдә катнашу тәртибен билгеләү; асыл жирлегә территориясен төзекләндрүне оештыру (урамнарны яктырту,

территорияләрне яшелләндерү, урам исемнәре һәм йортлар номерлары белән күрсәтмәләр кую, кече архитектура формаларын урнаштыру һәм тоту);

10) адресация объектлары адресларын бирү, үзгәртү, адресларны гамәлдән чыгару, урам-юл челтәре элементларына исем бирү (федераль әһәмияттәге автомобиль юлларыннан, төбәк яки муниципальара әһәмияттәге автомобиль юлларыннан, муниципаль районның жирле әһәмияттәге жирле әһәмияттәге автомобиль юллардан тыш), жирлек чикләрендә планлаштыру структурасы элементлары исемнәре, аларны үзгәртү, мондый исемлекне юкка чыгару, мәгълүматны Дәүләт адреслы реестрында урнаштыру;

11) авыл хужалыгы житештерүен үстерүгә ярдәм итү, кече һәм урта эшкуарлыкны үстерү өчен шартлар тудыру;

12) жирлектә балалар һәм яшьләр белән эшләү чараларын оештыру һәм гамәлгә ашыру;

13) жәмәгать тәртибен саклауда катнашучы гражданның һәм аларның берләшмәләренә ярдәм күрсәтү, халык дружиналары эшчәнлеген өчен шартлар тудыру;

14) каты коммуналь калдыкларны жыю (шул исәптән аерым жыю) һәм транспортлау эшчәнлеген оештыруда катнашу;

15) ритуаль хезмәтләр оештыру һәм күмү урыннарын карап тоту;

16) жирлектә Россия Федерациясе законнарында билгеләнгән вәкаләтләр буенча халыкны су белән тәмин итү, ташландык суларны агызу, халыкны ягулык белән тәмин итүне оештыру;

17) жирлекнең торак пунктлары чикләрендә жирле әһәмияттәге автомобиль юлларына карата юл эшчәнлеген;

18) жирлек территориясендә яшәүче Россия Федерациясе халыкларының телләрен һәм мәдәниятен саклап калу, мигрантларның социаль һәм мәдәни адаптациясенә, милләтара (этникара) конфликтларны профилактикалауга юнәлдерелгән чараларны гамәлгә ашыру өчен шартлар тудыру;

19) жирлек халкының күпләп ял итү өчен шартлар тудыру һәм халык күпләп ял итә торган урыннарны төзекләндерүне оештыру, шул исәптән гражданның гомуми файдаланудагы су объектларына һәм аларның яр буе полосаларына иреккә үтеп керүен тәмин итү.

Мәкалә 7.1. Жирле үзидарә органнарының жирле әһәмияткә ия булмаган мәсьәләләрне хәл итүгә хокуклары

1. Жирлекнең жирле үзидарә органнары хокукы:

1) жирлекнең музейларын булдыру;

2) нотариус жирлегендә булмаганда, законнарда каралган нотариаль гамәлләр башкару;

3) опека һәм попечительлек эшчәнлеген тормышка ашыруда катнашу;

- 4) жирлек территориясендә жирле милли-мәдәни автономияләрнең хокукларын гамәлгә ашыруга бәйле эшчәнлекне гамәлгә ашыру өчен шартлар тудыру.;
  - 5) Россия Федерациясе халыкларының милли-мәдәни үсешенә ярдәм күрсәтү һәм жирлек территориясендә милләтара мөнәсәбәتلәр өлкәсендә чараларны гамәлгә ашыру;
  - 6) жирлек территориясендә урнашкан муниципаль предприятиеләрне һәм учреждениеләрен мобилизация эзәрләү буенча чараларны оештыруда һәм тормышка ашыруда катнашу;
  - 7) муниципаль янгын сагы булдыру;
  - 8) туризмны үстерү өчен шартлар тудыру;
  - 9) кеше хокукларын тәмин итүгә жәмәгать контролен гамәлгә ашыручы жәмәгать күзәтү комиссияләренә ярдәм күрсәтү һәм мәжбүри тоту урыннарындагы затларга ярдәм итү;
  - 10) «Россия Федерациясендә инвалидларны социаль яклау турында » 1995 елның 24 ноябрәндәге 181-ФЗ номерлы федераль закон нигезендә инвалидларның ижтимагый берләшмәләренә, шулай ук инвалидларның гомумроссия ижтимагый берләшмәләре тарафыннан төзелгән социаль берләшмәләргә ярдәм күрсәтү»;
  - 11) федераль законнар белән билгеләнгән тәртиптә һәм шартларда оешмалар тарафыннан хезмәт күрсәтүләр сыйфатына бәйсез бәя бирүне оештыру өчен шартлар тудыру;
  - 12) Социаль файдаланудагы торак фондының торак урыннарына наем шартнамәләре буенча гражданнарга торак урыннары бирү;
  - 13) жирлек территориясендә яшәүче караучысыз хайваннарны тоту буенча чараларны гамәлгә ашыру.
2. Жирлекнең жирле үзидарә органнары элге статьяның 1 өлешендә күрсәтелгән мәсьәләләренә хәл итәргә, башка дәүләт вәкаләтләрен (аларга тапшырылмаган «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» Федераль законның 19 статьясы, «Татарстан Республикасында жирле үзидарә турында» 2004 елның 28 июлендәге 45-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законының 19 статьясы нигезендә) гамәлгә ашыруда катнашырга хокуклы (алга таба - "Татарстан Республикасында жирле үзидарә турында" 2004 елның 28 июлендәге 45-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законының 19 статьясы нигезендә – Әгәр дә бу федераль законнар, Татарстан Республикасы законнары белән каралган булса, шулай ук башка муниципаль берәмлекләренә жирле үзидарә органнары, дәүләт хакимияте органнары компетенциясенә карамаган һәм федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән алар компетенциясенән алынмаган башка мәсьәләләренә жирле бюджетлар керемнәре исәбеннән, Россия Федерациясе бюджет системасы бюджетларыннан бирелгән бюджетара трансфертлардан тыш, жирле бюджетлар керемнәре исәбеннән хәл итәргә кирәк., түләүләрнең өстәмә нормативлары буенча салым керемнәреннән керемнәр (статья 2007 елның 2 августындагы 38-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы законы белән кертелде)

8 статья. Жирлекнең муниципальара хезмэтгэшлектә катнашуы

Жирлекнең муниципальара хезмэтгэшлектә катнашуы федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары нигезендә башкарыла.

9 статья. Авыл жирлеге жирле үзидарә органнарының дәүләт хакимияте органнары белән үзара мөнәсәбәте

Жирле үзидарә органнарының дәүләт хакимияте органнары белән үзара мөнәсәбәтләре ярдәмендә тормышка ашырыла:

- 1) жирлек жирле үзидарә органнарының жирлекнең социаль-иқтисади үсешенә юнәлдерелгән дәүләт программаларын тормышка ашыруда катнашуы;
- 2) жирлекнең жирле үзидарә органнары һәм дәүләт хакимияте органнары арасында шартнамәләр (киләшүләр) төзү;
- 3) даими яки вакытлыча координацион, консультатив, киңәшмә һәм башка эш органнарын булдыру;
- 4) Татарстан Республикасы Дәүләт Советында жирлек Советының закон чыгару инициативасы.;
- 5) законнарда билгеләнгән башка үзара хезмэтгэшлек рәвешләре.

9.1.статья. Муниципаль хезмәтне хокукый жайга салу

Муниципаль хезмәтне хокукый жайга салу Россия Федерациясе, Татарстан Республикасы законнары һәм жирлекнең муниципаль норматив хокукый актлары белән гамәлгә ашырыла.

II бүлек. ЖИРЛЕ ҮЗИДАРӘНЕ ГАМӘЛГӘ

АШЫРУ ҺӘМ ЖИРЛЕ ҮЗИДАРӘНЕ ГАМӘЛГӘ АШЫРУДА

ЖИРЛЕК ХАЛКЫНЫҢ КАТНАШУЫ

10 статья. Жирле үзидарәне гамәлгә ашыру һәм халыкның жирле үзидарәне гамәлгә ашыруда катнашуы формалары

Жирлек халкы турыдан-туры жирле үзидарәне гамәлгә ашыра һәм түбәндәге рәвешләрдә гамәлгә ашыруда катнаша:

- 1) жирле референдум;
- 2) муниципаль сайлаулар;
- 3) жирлек Советы депутатын чакыртып алу буенча тавыш бирү;

- 4) жирлекнең чикләрен үзгәртү, жирлекне үзгәртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирү;
- 5) гражданнарның хокукый инициативасы;
- 6) территориаль ижтимагый үзидарә;
- 7) ачык тыңлаулар;
- 8) гражданнар жыелышы;
- 9) гражданнар конференциясе (делегатлар жыелышы);
- 10) гражданнар арасында сораштыру;
- 11) жирлекнең жирле үзидарә органнарына гражданнар мөрәжәгәте;
- 12) Россия Федерациясе Конституциясенә, «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» Федераль законга, башка федераль законнарга һәм Татарстан Республикасы законнарына каршы килми торган башка формалар.

11статья. Жирле референдум

1. Жирле референдум халык тарафыннан турыдан-туры жирле әһәмияткә ия мәсьәләләрне хәл итү максатыннан үткәрелә.
2. Жирле референдум бөтен жирлек территориясендә үткәрелә.
3. Жирле референдум билгеләү турында карар жирлек Советы тарафыннан кабул ителә:
  - 1) жирле референдумда катнашу хокукына ия булган Россия Федерациясе гражданнары тарафыннан тәкъдим ителгән инициатива буенча;
  - 2) сайлау берләшмәләре, уставлары сайлауларда һәм (яисә) референдумнарда катнашуны күздә тоткан һәм федераль законда билгеләнгән тәртиптә һәм вакытларда теркәлгән башка ижтимагый берләшмәләр инициативасы буенча;
  - 3) жирлек советы һәм авыл жирлеге башкарма комитеты житәкчесе инициативасы буенча
4. Гражданнар, сайлау берләшмәләре, башка ижтимагый берләшмәләр инициативасы буенча жирле референдум билгеләү шарты әлеге инициативага ярдәм итү өчен имзалар жыю , аларның саны жирлек территориясендә теркәлгән референдумда катнашучыларның 5 процентын тәшкил итәргә тиеш, әмма 25тән дә ким була алмый.

Гражданнар, сайлау берләшмәләре, башка ижтимагый берләшмәләр тарафыннан күрсәтелгән референдум үткәрү инициативасы федераль закон һәм Татарстан Республикасы законы белән билгеләнгән тәртиптә рәсмиләштерелә.

Референдум үткәрү инициативасы белән жирлек советы һәм авыл жирлеге Башкарма комитеты житәкчесе тарафыннан тәкъдим ителә, жирлек советы һәм Башкарма комитетының хокукый актлары белән рәсмиләштерелә.

5. Жирлек Советы жирле референдумны жирлек Советына кергэн көннән алып 30 көн эчендә билгеләргә тиеш.

6. Жирле референдумда яшәү урыны жирлек чикләрендә урнашкан Россия Федерациясе гражданны катнашырга хокукы. Россия Федерациясе гражданны яшерен тавыш бирүдә гомуми тигез һәм турыдан-туры ихтыяр белдерүләр нигезендә жирле референдумда катнашалар.

Тавыш бирү нәтижеләре һәм жирле референдумда кабул ителгән карар рәсми рәвештә бастырылырга (халыкка игълан итәргә) тиеш.

7. Жирле референдумда кабул ителгән карар жирлек территориясендә мәжбүри үтәлергә тиеш һәм дәүләт хакимияте органнары, аларның вазыйфаи затлары яки жирле үзидарә органнары тарафыннан нинди дә булса раслауга мохтаж түгел.

8. Жирле үзидарә органнары жирле референдумда кабул ителгән карарның муниципаль берәмлек уставында билгеләнгән вәкаләтләрне чикләү нигезендә үтәлешен тәмин итәләр.

9. Жирле референдум үткәрү, шулай ук жирле референдумда кабул ителгән карар дәүләт хакимиятенә федераль закон тарафыннан вәкаләт бирелгән гражданны, жирле үзидарә органнары, прокурор тарафыннан судка шикаять бирелергә мөмкин.

10. Гражданнының жирле референдумда катнашу хокуклары гарантияләре, шулай ук жирле референдумны эзерләү һәм үткәрү тәртибе Федераль закон һәм Татарстан Республикасы законы белән билгеләнә.

12статья. Муниципаль сайлаулар

1. Жирлектә муниципаль сайлаулар гомуми тигез һәм турыдан-туры сайлау хокукы нигезендә яшерен тавыш бирү юлы белән жирлек советына депутатлар сайлау максатларында оештырыла.

Муниципаль сайлауларны үткәргәндә бер мандатлы сайлау округлары буенча мажоритар сайлау системасы кулланыла.

2. Жирлек Советы депутатларын сайлау мәжбүри, вакытлы һәм әлеге устав белән билгеләнгән вакытта үткәрелә.

3. Тавыш бирү көнендә 18 яшькә житкән гражданны (пассив сайлау хокукы) жирлек Советы депутаты итеп сайлана ала.

4. Муниципаль сайлауларны билгеләү турындагы карар 90 көннән дә иртәрәк һәм 80 көннән дә соңга калмыйча кабул ителергә тиеш. Сайлауларны билгеләү турындагы карар кабул ителгән көннән соң 5 көннән дә соңга калмыйча рәсми басылып (халыкка игълан итү) тиеш.

Федераль законда билгеләнгән очракларда жирлек советына депутатлар сайлау комиссиясе яки суд тарафыннан тавыш бирү көненә кадәр 70 көннән дә соңга калмыйча билгеләнә.

5. Жирлек Советы депутатларын сайлауларны эзерләү һәм үткәрү закон һәм әлеге Устав нигезендә барлыкка килә торган сайлау комиссияләре тарафыннан башкарыла.

6. Жирлек Советы депутатларын сайлау Федераль закон һәм Татарстан Республикасы Сайлау Кодексында билгеләнгән тәртиптә үткәрелә.

7. Жирлек Советы депутатлары сайлау округларына сайлаучыларның вәкиллегенә уртача нормасы нигезендә барлыкка килә торган бер мандатлы сайлау округлары буенча сайлана.

Тавыш бирүдә катнашкан сайлаучыларның иң күп тавышын алган кандидат сайланган дип таныла.

Әгәр жирлек советына депутатлар сайлауда бер мандатлы сайлау округында тавыш бирү үткәрелде икән, тавыш бирүдә катнашкан сайлаучыларның 50 проценттан да ким булмаган тавышын алган кандидат сайланган дип санала.

Теркәлгән кандидатуралар белән тигез исәпкә алынганда, алдан теркәлгән кандидат сайланган дип санала.

8. Жирлек Советы депутатларын сайлау нәтижеләре рәсми рәвештә басылып чыгарга (халыкка игълан итәргә) тиеш.

13 статья. Авыл жирлегә Советы депутатын чакыртып алу буенча тавыш бирү

1. Авыл жирлегә Советы депутаты законда, әлеге Уставта билгеләнгән нигезләр буенча да чакыртып алынырга мөмкин.

2. Жирлек Советы депутатын чакыртып алу нигезләре булып суд тәртибендә сайлаучыларны үзенә карата ышаныч, шик астына куя торган һәм депутат вазыйфаларын яисә жирлек башлыгы вазыйфаларын үтәмәгән, жирлек Советы депутаты, жирлек башлыгы статусына туры килми торган гамәлләр кылу һәм Россия Федерациясе Конституциясен, Татарстан Республикасы Конституциясен, Россия Федерациясе законнарын һәм Татарстан Республикасы законнарын һәм башка норматив хокукый актларын, шулай ук Россия Федерациясе Конституциясе, Татарстан Республикасы Конституциясен, Татарстан Республикасы законнарын һәм Россия Федерациясе һәм Татарстан Республикасының башка норматив хокукый актларын, һәм башка муниципаль хокукый актларның әлеге Уставы һәм башка муниципаль хокукый актларын үтәмәү тора.

3. Жирлек Советы депутатын чакыртып алу буенча тавыш бирү Халык инициативасы белән үткәрелә.

4. Жирлек Советы депутатын чакыртып алу буенча тавыш бирү инициативасын алга жибәрү һәм аңа ярдәм итү өчен муниципаль сайлауларда катнашу хокукы булган кимендә 10 кешедән инициатив төркеме төзелә.

5. Инициативалы төркем жирлекнең сайлау комиссиясенә инициатив төркем төркәү үтенече белән мөрәжәгать итә. Инициативалы төркем үтенечнамәсендә билгеле бер хокукка каршы карарга яисә аны кире чакыртып алу өчен нигез булган депутатның гамәлдә булу (гамәл кылмау) күрсәтелүе күрсәтелергә тиеш, гражданның фамилиясе, исеме, атасының исеме, туган көне һәм урыны, паспорт сериясе яки паспортны

алмаштыручы документның номеры һәм датасы күрсәтелгә тиеш, аның орган исеме яисә коды күрсәтелгән, шулай ук инициативалы төркемнең һәр әгъзасының һәм аның исеменнән эш итәргә вәкаләтле затларның яшәү урыны күрсәтелгән булырга тиеш. Инициатив төркем үтенечнамәсе күрсәтелгән төркемнең барлык әгъзалары тарафыннан имзаланырга тиеш. Үтенечнамәгә әлегә хокукка каршы карар яки депутатның гамәлләре (гамәл кылмау) расланган суд карары беркетелгә тиеш.

6. Инициатив төркемне теркәү, жирлек Советы депутатын чакыртып алу буенча тавыш бирү инициативасын яклап имзалар жыю, жыелган имзаларны тикшерү жирле референдум үткәрү өчен законда билгеләнгән тәртиптә гамәлгә ашырыла.

7. Жирлек Советы депутатын чакыртып алу буенча тавыш бирү жирлек Советы тарафыннан билгеләнә һәм «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» Федераль законда каралган үзенчәлекләргә исәпкә алып, жирле референдум үткәрү өчен законда билгеләнгән тәртиптә уздырыла.

8. Жирлек сайлау комиссиясе инициативалы төркемне үтенечнамәсен караганда, жирлек Советы депутаты чакыртып алу буенча тавыш бирүне билгеләгәндә, жирлек советының тиешле депутаты аны чакыртып алу өчен нигез итеп бирелә торган шартлар турында аңлатма бирергә, кирәкле документлар тапшырырга хокуклы. Күрсәтелгән депутат сайлау комиссиясе, жирлек Советы утырышларына кадәр өч көннән дә соңга калмыйча аларны үткәрү вакыты һәм урыны турында язмача хәбәр ителергә тиеш.

9. Авыл жирлегә Советы депутаты үз фикере буенча тавыш бирүне уздырганда сайлаучыларга аны чакыртып алу өчен нигез буларак бирелә торган шартлар турында аңлатма бирү максатында инициативалы төркем белән бертигез нигезләрдә агитация алып бару хокукына ия.

10. Тиешле сайлау округында теркәлгән сайлаучыларның яртысыннан да ким булмаган өлеше тавыш бирсә, жирлек Советы депутаты чакырып алынган дип санала.

11. Авыл жирлегә Советы депутатын чакыртып алу буенча тавыш бирү нәтижеләре рәсми рәвештә бастырылырга (халыкка игълан ителергә) тиеш.

12. Жирлекнең сайлау комиссиясе тавыш бирү нәтижеләрен рәсми рәвештә йомгак ясаганнан соң партия инициатив төркеменә, жирлек советына һәм жирлекнең тиешле депутатына аны чакыртып алу буенча тавыш бирү йомгаклары турында язмача хәбәр итә.

14статья. Жирлекнең чикләрен үзгәртү, үзгәртү мәсьәләләре буенча тавыш бирү

1. Жирлек чикләрен үзгәртү, жирлекнең чикләрен үзгәртү, үзгәртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирү шушы жирлек чикләрен үзгәртү, жирлекнең чикләрен үзгәртү өчен халык ризалыгы алу максатыннан үткәрелә.

2. Жирлек чикләрен үзгәртү, жирлек чикләрен үзгәртү мәсьәләләре буенча тавыш бирү жирлекнең бөтен территориясендә яисә аның территориясендә «Россия Федерациясендә жирле үзидарәне оештыруның гомуми принциплары турында» Федераль законда билгеләнгән очракларда уздырыла.

3. Жирлек чикләрен үзгәртү, жирлек чикләрен үзгәртү мәсьәләләре буенча тавыш бирү «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» Федераль законда каралган үзенчәлекләренә исәпкә алып, Федераль закон һәм «жирле референдум турында» Татарстан Республикасы Законында билгеләнгән тәртиптә башкарыла.

4. Авыл жирлегә чикләрен үзгәртү, жирлекне үзгәртү мәсьәләләре буенча тавыш бирү, әгәр анда жирлек халкының яртысыннан артырагы яисә жирлекнең сайлау хокукына ия булган өлеше катнашса сайлау уздырылган булып санала. Үзгәртеп корулар жирлек халкының яисә жирлекнең бер өлеше тавыш бирүдә катнашкан кешеләрнең яртысыннан артырагы тавыш бирсә, жирлекнең күрсәтелгән үзгәрешләр үзгәртеп коруы өчен авыл жирлегә чикләрен үзгәртүгә халык ризалыгы алынган дип санала,

5. Жирлек чикләрен үзгәртү, жирлекнең чикләрен үзгәртү мәсьәләләре буенча тавыш бирү нәтижеләре һәм кабул ителгән карарлар рәсми рәвештә басылып чыгарга (халыкка игълан итәргә) тиеш.

15 статья. Гражданнарның хокукый инициативасы

1. Гражданнар, әлеге Устав һәм жирлек Советының норматив хокукый акты белән билгеләнгән тәртиптә, хокук төзү инициативасына хокуклы.

2. Актив сайлау хокукына ия булган, аларның саны сайлау хокукына ия булган жирлек халкы саны 3 проценттан да артмаска тиеш.

3. Хокукый чыгару инициативасын тормышка ашыру максатыннан жирлектә яшәүчеләр хокуклы:

1) яшәү (эш) урыны буенча гражданнар жылышларын һәм хокук чыгару инициативасы турында фикер алышу һәм чыгару буенча башка күмәк чаралар оештырырга һәм үткәргә;

2) хокукый чыгару инициативасы хәрәкәтенә ярдәм итүгә имза жыю буенча инициатив төркемнәр төзәргә;

3) жирлек халкының имзаларын жыю һәм хокукый чыгару инициативасына каршы килмәгән юллар белән хәрәкәт итүгә теләктәшлек йөзәннән агитация алып барырга.

4. Жирлек жирле үзидарә органнары һәм вазыйфаи затлары хокук төзү инициативасы белән жирлек халкына ярдәм күрсәтергә тиеш.

5. Гражданнарның хокук чыгару инициативасын гамәлгә ашыру тәртибендә кертелгән муниципаль хокукый акт проекты, аның ачык утырышында, әлеге устав белән билгеләнгән компетенциясе нигезендә, жирлек башлыгы тарафыннан аны кертү көненнән өч ай дәвамында мәжбүри карап тикшерелергә тиеш.

6. Гражданнарның хокук чыгару инициативасын гамәлгә ашыру тәртибендә кертелгән муниципаль хокукый акт проектын караганда гражданнарның инициатив төркеме вәкилләренә үз позициясен бәян итү мөмкинлегә тудырылырга тиеш.

7. Гражданнарның хокук чыгару инициативасын гамәлгә ашыру тәртибэндә кертелгән муниципаль хокукый акт проектын карау процедурасы жирлек Советы Регламенты, жирлек башлыгы, жирлек башкарма комитеты норматив хокукый акты белән билгеләнә.

8. Гражданнарның хокукый инициативасын гамәлгә ашыру тәртибэндә кертелгән муниципаль хокукый акт проектын карау нәтижәләре буенча кабул ителгән дәлилләнгән карар рәсми рәвештә аның кертелгән гражданнарның инициатив төркеме игътибарына житкерелергә тиеш.

16 статья. Территориаль ижтимагый үзидарә

1. Жирлектә территориаль жәмәгатьчелек үзидарәсе гражданнарның жыелышлар һәм конференцияләр уздыру юлы белән, шулай ук территориаль ижтимагый үзидарә органнарын төзү юлы белән халык тарафыннан турыдан-туры гамәлгә ашырыла.

2. Территориаль жәмәгатьчелек үзидарәсе түбәндәге гражданнарның яшәү территорияләре чикләрендә тормышка ашырыла: күпфатирлы торак йорт подъезды; күп фатирлы торак йорт; торак йортлар төркеме; торак микрорайон; авыл торак пункты, жирлек булмаган торак пункт; гражданнарның яшәү өчен башка территорияләр.

3. Территориаль ижтимагый үзидарә гамәлгә ашырыла торган территориянең чикләре жирлек Советы тарафыннан әлеге территориядә яшәүче халык тәкъдиме буенча билгеләнә.

4. Территориаль жәмәгатьчелек үзидарәсе гамәлгә ашырыла торган Территория башка шундый ук Территория составына керә алмый.

5. Аның Уставы нигезендә территориаль ижтимагый үзидарә юридик зат була ала һәм коммерцияле булмаган оешманың оештыру-хокукый формасында дүлэт теркәвенә алынырга тиеш.

6. Территориаль ижтимагый үзидарә уставында билгеләнә:

1) ул башкара торган территория;

2) Территориаль ижтимагый үзидарә эшчәнлегенең максатлары, бурычлары, формалары һәм төп юнәлешләре;

3) территориаль ижтимагый үзидарә органнарының вәкаләтләрен булдыру, туктату, хокуклары һәм бурычлары тәртибе, вәкаләтләре вакыты;

4) карарлар кабул итү тәртибе;

5) мөлкәт сатып алу тәртибе, шулай ук күрсәтелгән милектән һәм финанс чараларыннан файдалану һәм файдалану тәртибе;

6) территориаль ижтимагый үзидарәне гамәлгә ашыруны туктату тәртибе.

7. Территориаль ижтимагый үзидарә эшчәнлегенә мәсьәләләре буенча гражданнарның жыелышлар, конференцияләре аның Уставы нигезендә чакырыла.

8. Жирле ижтимагый үзидарэ оештыру һәм гамәлгә ашыру мәсьәләләре буенча гражданнар жыелышы, әгәр анда уналт яшыкә житкән кешеләрнең өчтән бер өлеше катнашса, хокуклы санала.

Гражданнарның территориаль ижтимагый үзидарәне оештыру һәм гамәлгә ашыру мәсьәләләре буенча конференциясе, әгәр анда жыелышларда сайланган делегатларның кимендә өчтән икесе катнашса, ул уналт яше тулган территориянең өчтән бер өлешен тәшкил итә.

9. Жыелышның, территориаль жәмәгәтчелек үзидарәсен гамәлгә ашыручы гражданнар конференцияләренең аерым вәкаләтләренә түбәндәгеләр керә::

- 1) территориаль ижтимагый үзидарэ органнары структурасын билгеләү;
- 2) Территориаль ижтимагый үзидарэ уставын кабул итү, аңа үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү;
- 3) территориаль ижтимагый үзидарэ органнарын сайлау;
- 4) территориаль ижтимагый үзидарэ эшчәнлегенең төп юнәлешләрен билгеләү;;
- 5) территориаль ижтимагый үзидарэ керемнәре һәм чыгымнары сметасын һәм аның үтәлеше турындагы хисапны раслау;
- 6) территориаль ижтимагый үзидарэ органнары эшчәнлеге турындагы хисапларны карау һәм раслау.

10. Территориаль ижтимагый үзидарэ органнары:

- 1) Тиешле территориядә яшәүче халык мәнфәгатьләрен кайгырталар;
- 2) гражданнар жыелышларында һәм конференцияләрендә кабул ителгән карарларның үтәлешен тәмин итәләр;
- 3) территорияне төзекләндерү буенча хужалык эшчәнлеген, тиешле территориядә яшәүче гражданнарның социаль-көнкүреш ихтияжларын канәгатьләндерүгә юнәлдерелгән башка хужалык эшчәнлеген әлеге гражданнар акчалары исәбеннән дә, жирлек башкарма комитеты белән килешү нигезендә дә тормышка ашыра алалар;
- 4) әлеге актларны кабул итүне гамәлгә ашыруга кагылышлы әлеге органнар һәм жирле үзидарәнең вазыйфай затлары тарафыннан мәжбүри каралырга тиешле муниципаль хокукый актлар проектларын жирлек Советына, жирлек башлыгы һәм жирлек башкарма комитетына кертергә хокуклы.

11. Территориаль ижтимагый үзидарәне оештыру һәм гамәлгә ашыру тәртибе, жирле бюджеттан кирәкле чараларны бүлеп бирү шартлары һәм тәртибе жирлек советының әлеге Уставы һәм норматив хокукый акты белән билгеләнә.

17статья. Халык тыңлаулары

1. Жирле эһәмияттәге мәсьәләләр буенча муниципаль хокукый актлар проектлары турында фикер алышу өчен жирлек башлыгы катнашында халык алдында тыңлаулар үткәрелергә мөмкин.

2. Халык, жирлек советы яки жирлек башлыгы инициативасы буенча халык тыңлаулары үткәрелә.

Халык яисә жирлек советы инициативасы белән үткәрелә торган гавами тыңлаулар жирлек Советы тарафыннан билгеләнә, ә жирлек башлыгы инициативасы буенча – жирлек башлыгы.

3. Ачык тыңлауларга чыгарга тиеш:

1) авыл жирлеге Уставы проекты, шулай ук әлеге Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында муниципаль хокукый акт проекты, уставка үзгәрешләр жирле эһәмияттәге мәсьәләләргә һәм аларны хәл итү вәкаләтләрен Россия Федерациясә Конституциясенә, федераль законнарға туры китерү максатларында гына кертелә торган очрактан тыш;

2) жирлек бюджеты проекты һәм аның үтәләше турында хисап;

3) жирлекнең үсеш планнары һәм программалары проектлары, Жир биләмәләреннән файдалану һәм төзелеш кагыйдәләре проектлары, жирлек территорияләрен планлаштыру проектлары һәм территорияләргә межалау проектлары, жирлек территориясен төзекләндерү кагыйдәләре проектлары, шулай ук жир кишәрлекләрен һәм капитал төзелеш объектларын шартлы рәвештә куллану рөхсәт ителгән рәвешкә рөхсәт бирү мәсьәләләре, рөхсәт ителгән төзелешнең иң чик параметрларынан тайпылу, капитал төзелеш объектларын реконструкцияләү мәсьәләләре. , рөхсәт ителгән жир кишәрлекләрен һәм капитал төзелеш объектларын жирдән файдалану һәм жирлек төзелеш кагыйдәләре булмаганда башка төргә файдалануның бер төрен үзгәртү мәсьәләләре;

4) жирлекне үзгәртеп кору турында мәсьәләләр.

4. Халык тыңлауларын үткәрү турындагы карар, әгәр гамәлдәге законнарда башкасы каралмаган булса, муниципаль хокукый акт проектында жирлекнең тиешле органы яисә вазыйфай заты тарафыннан каралганчы 20 көннән дә соңга калмыйча кабул ителергә тиеш.

5. Әгәр гамәлдәге законнарда башкасы каралмаган булса, гавами тыңлаулар үткәрү вакыты һәм урыны күрсәтелгән гавами тыңлауларга чыгарыла торган тиешле муниципаль хокукый акт проекты гавами тыңлаулар үткәрү көненә кадәр 7 көннән дә соңга калмыйча бастырылырга (халыкка хәбәр ителергә) тиеш.

6. Халык тыңлауларын үткәрү турындагы карар басылып чыккан көннән башлап һәм аларны үткәрелгән көнгә кадәр жирлек халык ачыктан-ачык тыңлауларга чыгарыла торган мәсьәлә буенча язма тәкъдимнәр һәм кисәтүләргә, шул исәптән проектка карата муниципаль хокукый актның гавами тыңлауларына бирелә торган төзәтмәләр һәм башка тәкъдимнәргә жирлек башлыгына жиберә ала. Жирлек башлыгы кергән тәкъдимнәргә һәм

искәрмәләрне гомумиләштерүне оештыра. Күрсәтелгән тәкъдимнәр һәм искәрмәләр халык тыңлауларында катнашучылар игътибарына житкерелә.

7. Гавами тыңлаулар ,гамәлдәге законнарда башкасы каралмаган булса, муниципаль хокукый акт проектына карау көненә кадәр 7 көннән дә соңга калмыйча уздырыла. Гавами тыңлауларда кызыксынучы затларны, белгечләр, экспертларны чакырып, гавами тыңлауларда жирлекнең теләсә кайсы кешесе катнаша ала.

8. Халык тыңлауларын үткәрү йомгаклары буенча муниципаль хокукый акт проектына халык алдында тыңлауларга чыгару хәл ителгән жирле үзидарә органнары һәм жирлекнең вазыйфай затлары тарафыннан мәжбүри карап тикшерелергә тиешле тәкъдимнәр кабул ителә.

9. Халык тыңлауларының нәтижеләре гавами тыңлаулар үткәргәннән соң 5 көннән дә соңга калмыйча, гамәлдәге законнарда башкача каралмаган булса, кабул ителгән карарларның дәлилларенә нигезләнгән нигезләнүен дә кертеп, бастырылырга (халыкка игълан ителгән) тиеш.

10. Халык тыңлауларын оештыру һәм үткәрү тәртибе жирлекнең Совет тарафыннан расланган гавами тыңлаулар турындагы Нигезләмә белән билгеләнә.

18 статья. Халык жыелышы

1. Жирле әһәмияттәге мәсьәләләр буенча фикер алышу, халыкка жирлекнең жирле үзидарә органнары һәм жирле үзидарә вазыйфай затлары эшчәнлегенә турында мәгълүмат бирү, жирлек территориясендә территориаль ижтимагый үзидарә гамәлгә ашыру өчен гражданныр жыелышы үткәрелә ала. Гражданнырның жыелышлары микрорайоннар, торак массивлар, кварталлар, урамнар, торак йортлар буенча чакырыла.

2. Гражданныр жыелышы халык, жирлек Советы, жирлек башлыгы инициативасы белән, шулай ук территориаль ижтимагый үзидарә уставында каралган очракларда үткәрелә.

3. Жирлек советы яки жирлек башлыгы инициативасы белән үткәрелгән гражданныр жыелышы жирлек Советы яисә жирлек башлыгы тарафыннан билгеләнә.

4. Халык инициативасы буенча уздырылучы гражданныр жыелышы, Тиешле территориядә яшәүче һәм әлегә территорияләрдә урнашкан предприятие, учреждение, оешма житәкчеләре катнашында, жыелышта катнашырга хокукы булган гражданныр төркеме язма тәкъдиме буенча жирлек Советы тарафыннан билгеләнә.

Гражданныр жыелышын үткәрү турындагы тәкъдимдә аны карау өчен чыгарылган мәсьәләләр исемлегенә, тәкъдим ителә торган вакыт һәм жыелышны үткәрү урыны булырга тиеш. Тәкъдим вәкаләтле затлар тарафыннан имзаланырга тиеш, ә жыелыш уздыру инициативасы белән гражданныр – бу гражданнырның фамилиясен, исемен, әтисенен исемен, туган датасын, яшәү адресын күрсәтеп мөрәжәгать итүе зарур.

Жирлек советы үзенең якындагы утырышында гражданныр жыелышын үткәрү турындагы тәкъдимне карый.

Авыл жирлеге советы, максатка ярашлы түгел дип, гражданнар жыелыш үткәрүдән баш тартырга хокуклы түгел.

5. Территориаль ижтимагый үзидарәне гамәлгә ашыру максатларында гражданнар жыелышын билгеләү һәм үткәрү тәртибе территориаль ижтимагый үзидарә Уставы белән билгеләнә.

6. Гражданнар жыелышын үткәрү вакыты һәм урыны турында һәм фикер алышуга кертелә торган мәсьәләләр турында тиешле территориядә яшәүчеләр жыелышны үткәрү көненә кадәр жиде көннән дә соңга калмыйча хәбәр ителә, моның өчен массакуләм мәгълүмат чараларыннан файдаланып, почта хәбәрнамәләре, һәр фатирны аерым (Утар) обходлар, игъланнар һәм башка мөмкин чаралар. Жыелышны эзерләү һәм үткәрү белән жирлек башкарма комитеты тәэмин итә.

7. Жыелышлар эшендә 18 яшькә житкән, әлегә территориядә яшәүче, сайлау хокукына ия булган гражданнар катнашырга хокуклы. Жыелышта катнашу хокукына ия гражданнарның гомуми саны Россия Федерациясе гражданнының Россия Федерациясе чикләрендә булу һәм яшәү урыны буенча, муниципаль сайлауларны үткәрүдә файдаланыла торган очракта, теркәү исәбен алу мәгълүматлары нигезендә билгеләнә.

Жыелышта катнашырга хокукы булган гражданнар санының өчтән бер өлеше булса, гражданнар жыелышы үткәрү хокуклы дип санала.

Жыелышның карарлары жыелышта катнашкан гражданнарның күпчелек тавышы белән кабул ителә.

8. Гражданнар жыелышы жирле үзидарә органнарына һәм жирлекнең вазыйфай затларына карата мөрәжәгатьләр кабул итә, шулай ук жирле үзидарә органнары һәм жирле үзидарә органнарының вазыйфай затлары белән үзара мөнәсәбәтләрдә гражданнар жыелуын сайларга мөмкин.

9. Территориаль жәмәгать үзидарәсен гамәлгә ашыруга бәйле мәсьәләләр буенча үткәрелә торган гражданнар жыелышы аның компетенциясенә территориаль ижтимагый үзидарә уставы кертелгән мәсьәләләр буенча карар кабул итә.

10. Гражданнар жыелышы тарафыннан кабул ителгән мөрәжәгатьләр мөрәжәгатьләрдә булган мәсьәләләргә хәл итү вәкаләтләренә кертелгән жирле үзидарә органнары һәм жирле үзидарә органнарының вазыйфай затлары тарафыннан язмача җавап юнәлеше белән мәжбүри карап тикшерелергә тиеш.

11. Гражданнар жыелышын билгеләү һәм үткәрү тәртибе, шулай ук гражданнар жыелышының вәкаләтләре Федераль закон, әлегә Устав һәм жирлек Советының норматив хокукый акты белән билгеләнә.

12. Гражданнар жыелышы йомгаклары рәсми рәвештә басылып чыгарга (халыкка игълан итәргә) тиеш.

19 статья. Гражданнар конференциясе (делегатлар жыелышы)

1. Халык конференциясе (делегатлар жыелышы) жирле эһәмияттәге мәсьәләләр буенча фикер алышу һәм жирлек халкының фикерен ачыклау максатында үткәрелә. Жирлекнең тиешле территориаль өлешләрендә яшәүчеләр арасынан гражданнарның конференциясе гражданнар жыелышы катлауланганда, шул исәптән тиешле территориядә яшәүче һәм гражданнар жыелышында катнашырга хокукы булган гражданнар саны 100 кешедән артып киткән очракта үткәрелә.
2. Гражданнар конференциясе (делегатлар жыелышы) гражданнар жыелышы вәкаләтләрен гамәлгә ашыра.
3. Халык конференциясе (делегатлар жыелышы) халык, жирлек Советы, жирлек башлыгы инициативасы белән үткәрелә. Авыл жирлеге советы яки жирлек башлыгы инициативасы белән үткәрелгән гражданнар конференциясе (делегатлар жыелышы) жирлек Советы һәм жирлек башлыгы тарафыннан билгеләнә. Халык инициативасы белән үткәрелгән халык конференциясе (делегатлар жыелышы) жирлек Советы тарафыннан билгеләнә.
4. Гражданнар конференциясе (делегатлар жыелышы), анда сайланган делегатларның яртысыннан артырагы катнашса, дәрәжәгә туры килә дип санала. Конференция карарлары (делегатлар жыелышы) конференциядә катнашкан делегатларның күпчелек тавышы белән кабул ителә.
5. Гражданнарны билгеләү һәм конференция үткәрү (делегатлар жыелышы), делегатларны сайлау тәртибе авыл жирлеге Советының элекке Уставы һәм норматив хокукый акты белән билгеләнә.
6. Территориаль ижтимагый үзидарәне гамәлгә ашыруга бәйле мәсьәләләр буенча гражданнар (делегатлар жыелышы) конференциясе территориаль ижтимагый үзидарә уставында каралган тәртиптә һәм очракларда билгеләнә һәм үткәрелә.
7. Гражданнар конференциясе йомгалары (делегатлар жыелышы) рәсми рәвештә бастырылырга (халыкка игълан итәргә) тиеш.

20 статья. Гражданнарны кабул итү

1. Гражданнар сораштыруы жирле үзидарә органнары һәм вазыйфаи затлар, шулай ук дәүләт хакимияте органнары тарафыннан карарлар кабул иткәндә, халыкның фикерен ачыклау һәм аны исәпкә алу өчен жирлек территориясендә үткәрелә.
Сораштыру нәтижеләре тәкъдим итү характерына ия.
2. Гражданнар арасында сорашып белешүдә сайлау хокукына ия булган жирлек халкы катнашырга хокуклы.
3. Гражданнарны сораштыру инициатива буенча үткәрелә:
  - 1) жирлек Советы яисә жирлек башлыгы-жирле эһәмияттәге мәсьәләләр буенча;
  - 2) Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнарының – жирлек жирләрен республика һәм республика эһәмиятендәге объектлар өчен максатчан билгеләнештәге үзгәртү турындагы карар кабул иткәндә гражданнар фикерләрен исәпкә алу өчен.

4. Гражданнарны сораштыру үткэрү һәм билгеләү тәртибе авыл жирлеге Советының норматив хокукый акты белән билгеләнә.

5. Гражданнарны сораштыру үткэрү турында карар жирлек Советы тарафыннан кабул ителә. Жирлек советы карары нигезендә гражданнарның сораштыру билгеләнә:

- 1) сораштыру үткэрү датасы һәм сроклары;
- 2) Сораштыру үткэргәндә тәкъдим ителә торган (соруларны) мәсьәләне (мәсьәләләрне) формулировкалау;
- 3) сораштыру үткэрү методикасы;
- 4) сораштыру кәгазе формасы;
- 5) сораштыруда катнашучы авыл жирлегендәге халыкның минималь саны.

6. Жирлектә яшәүчеләр әлеге чараны уздыруга 10 көннән дә ким булмаган вакыт эчендә гражданнардан сораштыру үткэрү турында мәгълүмат бирергә тиеш.

7. Халык арасында сораштыру әзерләү һәм үткэрү белән бәйле чараларны финанслау гамәлгә ашырыла:

- 1) жирлек бюджеты акчалары исәбеннән – жирлекнең жирле үзидарә органнары инициативасы буенча сораштыру үткэргәндә;
- 2) Татарстан Республикасы бюджеты акчалары исәбеннән - Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары инициативасы буенча сораштыру үткэргәндә.
8. Сораштыру нәтижәләре аны үткэргәннән соң бер ай эчендә бастырып чыгарылырга (халыкка игълан итэргә) тиеш. Сорашып белешү нәтижәләре белән һәр жирлекнең кешесе танышырга хокуклы. Сораштыру нәтижәләре жирле үзидарә органнары тарафыннан тиешле карарлар кабул иткәндә мәжбүри исәпкә алынырга тиеш.

21 статья. Жирле үзидарә органнарына гражданнар мөрәжәгатьләре

1. Гражданнар жирлекнең жирле үзидарә органнарына индивидуаль һәм күмәк мөрәжәгатьләргә хокуклы.
2. Гражданнарның мөрәжәгате «Россия Федерациясе гражданнарының мөрәжәгатьләрен карау тәртибе турында " 2006 елның 2 маендагы 59 – ФЗ номерлы Федераль законда билгеләнгән тәртиптә һәм срокларда карап тикшерелергә тиеш.
3. Гражданнар мөрәжәгатьләрен карау тәртибе һәм срокларын бозган өчен Жирле үзидарәнең вазыйфаи затлары Россия Федерациясе законнары нигезендә җаваплы.

22 статья. Жирле үзидарә халкын турыдан-туры гамәлгә ашыруның һәм аны гамәлгә ашыруда катнашучының башка формалары

1. Әлеге устав белән бергә федераль закон нигезендә жирле үзидарә халкын турыдан-туры гамәлгә ашыру һәм жирле үзидарәне гамәлгә ашыруда халыкның катнашуы формалары белән беррәттән гражданнар жирле үзидарәне Россия Федерациясе Конституциясенә, федераль законнарға, Татарстан Республикасы законнарына каршы килми торган башка рәвешләрдә гамәлгә ашыруда катнашырга хокуклы.

2. Жирле үзидарә халкын турыдан-туры тормышка ашыру һәм жирле үзидарәне гамәлгә ашыруда халыкның катнашуы законлык, иреклек принципларына нигезләнә.

Жирле үзидарә органнары һәм жирле үзидарә органнарының вазыйфай затлары халыкка жирле үзидарә өлкәсендә турыдан-туры тормышка ашыруда һәм халыкның жирле үзидарәдә катнашуын тормышка ашыруда ярдәм итәргә тиеш.

III бүлек. ЖИРЛЕК СОВЕТЫ

23 статья. Жирлек Советы-Жирле үзидарә вәкиллекле органы

1. Авыл жирлеге Советы Жирле үзидарәнең вәкиллекле органы булып тора.
2. Авыл жирлеге Советының рәсми исеме - "Татарстан Республикасы Сарман муниципаль районы Илексаз авыл жирлеге Советы".
3. Жирлек Советы вәкаләтләре срогы-5 ел.
4. Жирлек советы жирлектә яшәүче халыкка хисап тотта.
5. Жирлек советы үз исеме язылган печать, бланкка ия.
6. Жирлек Советы эшчәнлеген тәмин итү чыгымнары Россия Федерациясе бюджеты чыгымнарын классификацияләү нигезендә жирлек бюджеты өчен аерым юл белән карала.

24 статья. Жирлек Советы составы

1. Жирлек советы бер мандатлы сайлау округлары буенча муниципаль сайлауларда сайланучы 7 депутаттан тора.
2. Аның составына жирлек Советы депутатларының билгеләнгән саныннан кимендә өчтән икесе сайланганда жирлек советы хокуклы була.

25 статья. Жирлек Советы депутаты статусы

1. Жирлек Советы депутаты вәкаләтләре сайланганнан соң башлана һәм яңа чакырылыш жирлек советы эшли башлаган көннән туктатыла.
2. Жирлек Советы депутаты, депутат эшчәнлеген төп эш урыны буенча хезмәт һәм хезмәт вазыйфаларын башкару белән бергә, әлеге устав белән билгеләнгән очраклардан тыш, даими булмаган нигездә эшли.
3. Жирлек Советы депутаты Россия Федерациясе Федераль Собрание Дәүләт Думасы депутаты, Россия Федерациясе Федераль Собрание Федерация Советы әгъзасы, Россия

Федерациясе субъектлары дәүләт хакимиятенең закон чыгару (вәкиллекле) органы депутаты була алмый, Россия Федерациясенең башка дәүләт вазыйфаларын, Татарстан Республикасының дәүләт вазыйфаларын, шулай ук дәүләт граждан хезмәте вазыйфаларын һәм муниципаль хезмәт вазыйфаларын били алмый. Жирлек Советы депутаты вәкаләтләрен гамәлгә ашыруга бәйле башка чикләүләр федераль законнар белән билгеләнә.

4. Жирлек Советы депутатына законнар, әлеге Устав, жирлек Советы карарлары нигезендә үз вәкаләтләрен тоткарлыксыз тормышка ашыру өчен шартлар тудырыла.

5. Жирлек Советы депутаты депутат этикасы кагыйдәләрен үтәргә тиеш, алар шул исәптән депутатның түбәндәге бурычларын да үз эченә алырга тиеш:

1) жирле үзидарә органнары эшендә катнашудан тыелырга һәм депутат статусыннан шәхси яисә аның якин туганнарына кагылышлы мәсьәләләргә хәл иткәндә жирле үзидарә органнары, оешмалар, вазыйфаи затлар, муниципаль хезмәткәрләр һәм гражданныр эшчәнлегенә йогынты ясау өчен файдаланмаса;

2) депутат вазыйфаларын объектив башкаруда шик уята алырлык үз-үзеңне тотудан тыелырга, шулай ук аның абруена яки жирлек Советы абруена зыян китерерлек низаглы хәлләрдән качмаса;

3) мәнфәгатьләр каршылыгы барлыкка килү куркынычы булганда - шәхси мәнфәгатьләр каршылыгы барлыкка килүгә китерә яисә Депутат вазыйфаларын объектив башкаруга йогынты ясыя алган ситуацияләр - бу турыда жирлек советына хәбәр итәргә һәм әлеге мәнфәгатьләр каршылыгын булдырмау яки жайга салуга юнәлтелгән аның карарын үтәргә;

4) жирлек Советында халык алдында чыгыш ясау кагыйдәләрен үтәргә;

5) депутат эшчәнлегенә бәйле булмаган максатларда, Федераль закон нигезендә конфиденциаль характердагы мәгълүматка кертелгән мәгълүматларны, депутат вазыйфаларын башкару белән бәйле рәвештә аңа билгеле булган конфиденциаль характердагы мәгълүматка кертмәскә һәм кулланмаса;

6) депутат вазыйфаларын башкару белән бәйле рәвештә физик һәм юридик затлардан бүләкләүләр (бүләкләр, акчалата бүләк, ссудалар, хезмәтләр күрсәтү, күнел ачу, ял итү, транспорт чыгымнарын түләү һәм башка бүләкләүләр) алмаса.

6. Жирлек Советы депутаты «коррупциягә каршы тору турында» 2008 елның 25 декабрәндәге 273-ФЗ номерлы федераль закон һәм башка федераль законнар белән билгеләнгән чикләүләргә һәм тыюларны үтәргә тиеш.

26 статья . Жирлек Советы депутатының сайлаучылар белән бердәм исәп-хисап мөнәсәбәтләре

1. Жирлек Советы депутаты сайлаучылар, шулай ук сайлау округы территориясендә урнашкан предприятие, оешмалар, дәүләт һәм башка органнар белән элементдә тора.

2. Авыл жирлеге Советы депутаты сайлаучылар алдында жаваплы һәм алар алдында хисап тотта.

3. Авыл жирлеге Советы депутаты сайлаучылар алдында елга бер тапкырдан да ким булмаган эшлэре турында хисап тотта, авыл жирлеге Советының эше турында даими рэвештэ хэбэр итэ, айга бер тапкырдан да ким булмаган санда сайлаучылар кабул итэ.

4. Жирлек Советы депутаты жирлек халкының законлы хокукларын, иреклэрен һәм мәнфэгатьлэрен тээмин итү буенча законнарда каралган чаралар күрергэ, шул исэптэн алардан кергэн тэкьдимнэрне, гаризаларны, шикаятьлэрне карарга, алардагы мәсьэлэлэрне дөрөс һәм вакытында хэл итэргэ тиеш.

27 статья. Яңа сайланган жирлек советының эшен оештыру

1. Яңа чакырылыш авыл жирлеге Советы беренче утырышка, жирлек Советы депутатларының билгелэнгән саныннан кимендэ өчтэн икесе сайланганнан соң, ун көннән дә соңга калмыйча жыелырга жыена. Сайлаулардан соң беренче утырыш жирлек башлыгы тарафыннан, э ул булмаганда, жирлек сайлау комиссиясе тарафыннан чакырыла.

2. Авыл жирлеге Советының сайлаулардан соң беренче утырышын яңа жирлек башлыгы сайланганчы жирлек советының иң өлкән депутаты ача һәм алып бара.

28 статья. Жирлек Советы Компетенциясе

1. Жирлек Советы карамагында:

- 1) жирлекнең уставын кабул итү һәм аңа үзгәрешлэр һәм өстәмэлэр кертү;
- 2) жирлек территориясендэ һәркем өчен мәжбүри кагыйдэлэр билгеләү;
- 3) жирлек бюджеты проектын карау, жирлек бюджетын раслау һәм аның үтэлеше турындагы хисапны раслау, аның үтэлешен тикшереп тору;
- 4) салымнар һәм жыемнар билгеләү, үзгәртү һәм гамәлдән чыгару, аларны түләү буенча ташламалар бирү, салымнар һәм жыемнар турында Россия Федерациясе законнары нигезендэ;
- 5) коммуналь инфраструктура системасына тоташтыруга тарифларны, коммуналь комплекс оешмалары товарларына һәм хезмэт күрсәтүлэренэ, кулланучылар өчен бәялэргэ (Тарифлар) өстәмэлэр кертүгэ тарифларны жайга салу.
- 6) жирлекнең үсеш планнарын һәм программаларын кабул итү, үтэлеше турындагы отчетларны раслау;
- 7) энергияне сак тоту һәм энергетика нәтижэлелеген арттыру өлкәсендэ муниципаль программаларны раслау;
- 8) жирлекнең коммуналь инфраструктурасы системаларын комплекслы үстерү программаларын, жирлекнең транспорт инфраструктурасын комплекслы үстерү программаларын, жирлекнең социаль инфраструктурасын комплекслы үстерү

программаларын раслау, аларга карата таләпләр Россия Федерациясе Хөкүмәте тарафыннан билгеләнә.

9) жирлекнең чикләрен үзгәртү, жирлекне үзгәртеп кору турында инициатива тәкъдим итү;

10) жирлек советына депутатлар сайлау билгеләү; жирлек советына депутатлар сайлау буенча сайлау округлары схемасын раслау;;

11) жирле референдум билгеләү;

12) жирлек башлыгын сайлау, аның отставкасын кабул итү;

13) башлыкны отставкага жибөрү турында Карар кабул итү;

14) жирлек советына депутатлар арасыннан жирлек вәкилен сайлау;

15) жирлек башкарма комитеты житәкчесен билгеләү, аның отставкасын кабул итү;

16) жирлек башкарма комитетының структурасын раслау, аның хезмәткәрләренең чик санын билгеләү;

17) жирлек башкарма комитеты житәкчесе урынына конкурс үткәрү тәртибен билгеләү, Конкурс комиссиясе әгъзаларын билгеләү;

18) жирлек сайлау комиссиясенең әгъзаларын билгеләп кую;

19) жирлек чикләрен үзгәртү, жирлекне үзгәртеп кору, жирлек Советы депутатын чакыртып алу мәсьәләләре буенча тавыш бирү билгеләү;

20) Татарстан Республикасы Дәүләт Советында Закон чыгару инициативасы хокукын гамәлгә ашыру;

21) муниципаль жирлектәге милек белән идарә итү һәм эш итү тәртибен, шул исәптән федераль законнар нигезендә аны хосусыйлаштыру шартларын һәм тәртибен билгеләү; авыл жирлеге Советы тарафыннан расланганнан соң тартып алына торган муниципаль мөлкәт төрләре исемлеген билгеләү;;

22) муниципаль предприятиеләрне төзү, үзгәртеп кору һәм бетерү турында карарлар кабул итү тәртибен билгеләү, шулай ук, федераль законнарда каралган очрактан тыш, муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләр хезмәтләре күрсәтүгә тарифларны билгеләү турында карарлар кабул итү тәртибен билгеләү;

23) жирлекнең муниципальара хезмәттәшлек итү оешмаларында катнашу тәртибен билгеләү;

24) жирлек жирле үзидарә органнары эшчәнлеген матди-техник һәм оештыру ягыннан тәэмин итү тәртибен билгеләү;;

25) жирле әһәмияттәге мәсьәләләрне хәл итү вәкаләтләрен жирле үзидарә органнары һәм жирле үзидарә вазыйфаи затлары тарафыннан башкарылуын контрольдә тоту;

- 26) жирлекнең территориаль планлаштыру документларын, жирлекнең шәһәр төзелешен проектлаштыруның жирле нормативларын, жирлек территориясендәге жирдән файдалану һәм төзелеш кагыйдәләрен, Россия Федерациясе Шәһәр төзелеше кодексы нигезендә башка шәһәр төзелеше документларын раслау;
  - 27) жирлек территориясендә урамнарға һәм башка торак пунктларга исем бирү һәм исем бирү мәсьәләләрен хәл итү;
  - 28) гадәттән тыш хәлләрне бетерү өчен, жирле резервларны булдыру һәм алардан файдалану тәртибен билгеләү;
  - 29) муниципаль махсулаштырылган торак фондының торак урыннарын бирү тәртибен билгеләү;
  - 30) жирле үзидарәнең сайланулы вазыйфаи затларын, жирле үзидарәнең сайланулы органнары әгъзаларын, жирлек Советы депутатларын әзерләүне, шулай ук муниципаль хезмәткәрләрне һәм муниципаль учреждениеләр хезмәткәрләрен һөнәри әзерләүне, яңадан әзерләүне һәм аларның квалификациясен күтәрүне оештыру;
  - 31) жирлек бюджетыннан территориаль иҗтимагый үзидарә органнарына кирәкле чаралар бүлеп бирү шартларын һәм тәртибен билгеләү;
  - 32) автоном коммерцияле булмаган оешмалар һәм фондлар рәвешендә коммерцияле булмаган оешмалар төзү турында карарлар кабул итү;
  - 33) үз массакүләм мәгълүмат чараларын гамәлгә ашыру;
  - 34) жирлек Уставын һәм жирлек Советы карарларын аңлатып бирү;
  - 35) үз эшчәнлеген оештыру мәсьәләләре буенча жирлек Советы Регламентын һәм башка карарлар кабул итү;
  - 36) жирлек Советы Аппараты турында нигезләмә раслау;
  - 37) федераль законнар, Татарстан Республикасы законнары белән жирлекләрнең вәкилләкле органнары карамагына кертелгән башка вәкаләтләр, шулай ук әлеге устав белән жирлек советы компетенциясенә кертелгән башка вәкаләтләр.
2. Авыл жирлеге Советы, авыл жирлеге башлыгы яисә аерым депутатлар (депутатлар төркемнәре) тарафыннан нинди дә булса формада, аны үтәү барышында жирлек советы, жирлек башлыгы һәм депутатлар эшчәнлеген тәмин итүгә жибәрелә торган бюджет акчаларыннан гайре, рөхсәт ителми.

29 статья. Жирлек советының эш тәртибе

1. Авыл жирлеге Советының эш тәртибе әлеге Устав һәм жирлек Советы Регламенты белән билгеләнә.
2. Аның жирлек советы эшчәнлегенә төп формасы булып аның жирлек советы компетенциясенә кертелгән мәсьәләләр хәл ителә.

3. Авыл жирлеге советы утырышы сайланган депутатлар саныннан 50 проценттан да ким булмаган очракта тулы хокуклы дип санала .

4. Жирлек советының чираттагы утырышлары кирәк саен, ләкин кимендә өч айга бер тапкыр уздырыла. Чираттан тыш утырышлар жирлек башлыгы яисә жирлек Советы депутатларының билгеләнгән саныннан кимендә өчтән бере инициативасы белән чакырыла.

5. Совет утырышлары жирлек башлыгы тарафыннан чакырыла. Жирлек Советы депутатлары һәм чакырылган затлар чираттагы утырышның вакыты, урыны һәм көн тәртибе турында биш көннән дә соңга калмыйча хәбәр ителә, ә чираттан тыш утырыш 1 көннән дә соңга калмыйча аны үткәругә кадәр.

6. Жирлек Советы утырышлары ачык һәм хәбәрдар рәвештә уздырыла. Жирлекнең ачык утырышларында һәр кешесе катнаша ала.

Регламентта каралган очракларда жирлек Советы ябык утырыш уздыру турында Карар кабул итәргә хокуклы, анда жирлек советы чакырылган затлар, шулай ук утырышта закон нигезендә катнашырга хокуклы затлар гына катнаша ала.

7. Һәр утырышта жирлек советы утырышы беркетмәсе алып барыла. Утырыш беркетмәсенә утырышны үткәру датасы, урыны һәм вакыты турында белешмәләр кертелә, карала торган барлык мәсьәләләр санап үтелә һәм тавыш бирү нәтижәләрен күрсәтеп, барлык кабул ителгән карарлар теркәлә. Жирлек советы утырышы беркетмәсенә кул куйганнан соң, жирлек башлыгы белән һәр жирлек кешесе таныша ала.

8. Жирлек советы утырышларында һәр депутат бер тавышка ия. Жирлек Советы депутаты Шәхси тавыш бирү хокукын тормышка ашыра. Жирлек советы утырышларында тавыш бирү ачык (шул исәптән исемле) һәм яшерен булырга мөмкин. Тавыш бирүнең һәр төрен куллану очраклары әлеге Устав, жирлек Советы Регламенты белән билгеләнә.

30 статья. Жирлек Советы эшчәнлеген оештыру

1. Жирлек Советы эшчәнлеген оештыруны жирлек башлыгы – жирлек Советы Рәисе башкара.

2. Жирлек Советы Регламенты нигезендә жирлек советы вәкаләтләренә кертелгән мәсьәләләргә алдан карау һәм эзерләү өчен, жирлек башлыгы һәм аның урынбасарыннан тыш, комиссияләр төзелә һәм (яисә) әлеге мәсьәләләргә эзерләү өчен җаваплы депутатлар билгеләнә ала, жирлек советы эшчәнлегенең төп юнәлешләре буенча.

3. Муниципаль программалар, жирлек Советы карарлары проектларын эзерләү, жирлек карамагына караган иң мөһим мәсьәләләр турында фикер алышу өчен жирлек Советы каршында депутатлар, жирлек башкарма комитеты, иҗтимагый берләшмәләр, оешма һәм предприятиеләр, белгечләр, экспертлар һәм жирлек халкы составындагы эшче, эксперт төркемнәре төзелә ала.

4. Жирлек Советы эшчәнлеген оештыру, хокукый, мәгълүмати, матди - техник һәм башка яктан тәмин итүне жирлек Советы аппараты башкара.

31 статья. Жирлек Советының контроль функцияләр башкаруы

1. Жирлек советы авыл жирлеге территориясендә жирле Совет тарафыннан кабул ителгән норматив актларның, жирлекнең бюджеты үтәлеше, жирлекнең үсеш программалары үтәлешен, жирлекнең башкарма комитеты эшчәнлеген контрольдә тотта.
2. Авыл жирлеге жирле үзидарә органнары һәм аларның вазыйфаи затлары тарафыннан законнар, әлеге Устав һәм башка муниципаль хокукый актлар бозу фактлары ачыкланган очракта, жирлек Советы карары белән, жирлек башлыгы депутатлардан әлеге фактларны тикшерү өчен вакытлы контроль комиссияләр барлыкка килергә мөмкин.
3. Законнар нигезендә, жирлек башлыгы карары белән жирлек бюджеты акчаларын максатчан файдалану, муниципаль милекне файдалануның нәтижәлегенә, шулай ук жирлекнең финанс-хужалык эшчәнлегендәге башка мәсьәләләр буенча тикшерүләр (ревизияләр) үткәрелә ала. Тикшерүләр (ревизияләр) үткәргүгә билгеләнгән тәртиптә бәйсез аудиторлар, Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары белгечләре җәлеп ителә ала.
4. Авыл жирлеге башкарма комитеты, предприятие, учреждение, оешма, вазыйфаи затлар, территориаль ижтимагый үзидарә органнары, әгәр законда башкасы билгеләнмәгән булса, жирлек Советы мөрәҗәгатә, аның контроль комиссиясе, жирлек Советы депутаты гозере буенча жирлек советы карамагына кагылышлы мәсьәләләр буенча, ә законнарны, муниципаль хокукый актларны бозган очракта, хокук бозуларны бетерү һәм гаепле затларны жаваплылыкка тарту буенча кичекмәстән чаралар күрергә тиеш.
5. Жирлек советы, контроль функцияләр башкарганнан соң, жирлек башкарма комитетының финанс-хужалык һәм башкару-боеру эшчәнлегенә тыкшынырга хокуксыз.

32 статья. Муниципаль район Советына жирлек вәкилен сайлау

1. Жирлек вәкиле Сарман муниципаль районы Советына депутатлар арасыннан яшерен тавыш бирү юлы белән сайлана.
2. Жирлек Советы депутатларының билгеләнгән саныннан яртысыннан артыгы тавыш биргән кандидат сайланган дип санала.

33 статья. Жирлек Советы вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату.

1. Жирлек Советы вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылырга мөмкин:
  - 1) жирлек Советы үз-үзен таркату турында Карар кабул итү;
  - 2) жирлек Советы депутатларының әлеге составының хокуксыз булмасы турында Татарстан Республикасы Югары судының карары үз көченә керү, шул исәптән депутатларның үз вәкаләтләре китүенә бәйле рәвештә;

- 3) «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» Федераль закон нигезендә гамәлгә ашырыла торган муниципаль берәмлекне үзгәртеп кору очрагында, шулай ук жирлек бетерелгәндә;
  - 4) жирлек статусын югалткан очракта, аның шәһәр округы белән бергә муниципаль берәмлек статусы;
  - 5) жирлек чикләрен үзгәртү яисә шәһәр округы белән жирлек берләшүе аркасында килеп чыккан сайлаучыларның 25 проценттан артыграгына кадәр арткан очракта.
2. Жирлек Советы вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылу аның депутатлары вәкаләтләрен туктатуга китерә.
  3. Жирлек Советы вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылган очракта, жирлек сайлау комиссиясе үз вәкаләтләрен вакытыннан алда туктаткан көннән соң алты айдан да соңга калмыйча үткәрелергә тиеш булган жирлек советына депутатлар сайлау билгели.

34 статья. Жирлек Советы үз-үзен таркату турында Карар кабул итү тәртибе

1. Авыл жирлеге Советының үз-үзен таркату турындагы карар жирлек башлыгы яисә жирлек Советы депутатларының билгеләнгән саныннан кимендә яртысы инициативасы белән кабул ителергә мөмкин.
2. Үз-үзен таркату турында Карар кабул итү инициативасын күрсәтә алмый :
  - 1) жирлек Советы сайланганнан соң беренче ел дәвамында;
  - 2) жирлек бюджетын кабул итү һәм аның үтәлеше турындагы хисапны раслау чорында.;
  - 3) жирлек башлыгын чакыртып алу турында тавыш бирүне уздыру чорында йә үз вәкаләтләрен вакытыннан алда туктаткан очракта.
3. Авыл жирлеге Советының үз-үзен таркату турындагы язма тәкъдиме үз-үзен таркату мотивлары булырга тиеш, шулай ук аңа үз-үзен таркату сәбәпләрен нигезләүче башка материаллар да беркетелергә мөмкин.
4. Депутатлар арасынан үз-үзен таркату турындагы мәсьәләне алдан карау өчен жирлек советы карары белән комиссия төзелә. Жирлек советы яки жирлек башлыгы карары буенча жирлек Советы үз-үзен таркату турындагы мәсьәлә халык алдында тыңлауларга чыгарылырга мөмкин.
5. Авыл жирлеге Советының үз-үзен таркату турындагы мәсьәләне карау дәвамлылыгы жирлек Советы депутатлары һәм жирлек халкы белән үз-үзен таркату инициативасының барлык шартларын һәм нигезләүләрен төрле яклап һәм объектив тикшерү мөмкинлеген гарантияләргә тиеш. Карар үз-үзен таркату турында инициативаны тәкъдим иткән көннән ике ай үткәннән соң кабул ителергә мөмкин.
6. Жирлек советының үз-үзен таркату турындагы карар яшерен тавыш бирү юлы белән жирлек Советы депутатларының билгеләнгән саныннан өчтән икесе тавышы белән кабул ителә.

7. Үз-үзен таркату турындагы тәкъдимнәрне жирлек Советы кире каккан очракта, үз-үзен турында кабат инициатива тавыш биргән көннән бер елдан соң ук үз-үзен таркату мәсьәләсе буенча тәкъдим ителергә мөмкин.

35 статья. Жирлек Советы депутаты вәкаләтләрән вакытыннан алда туктату

1. Жирлек Советы депутаты вәкаләтләрә вакытыннан алда туктатыла:

1) үлем;

2) үз теләге белән отставкага жибәрү;

3) суд тарафыннан эшкә сәләтсез яки чикләнгән дип тану;

4) Суд дип тану, билгесез булу яки үлгән дип игълан итү;

5) судның гаепләү карары үз көченә керү;

6) даими яшәү урынына Россия Федерациясә чикләреннән чыгу;

7) Россия Федерациясә гражданлыгы туктатылу, чит ил гражданлыгы туктатылу - аның нигезендә чит ил гражданы жирле үзидарә органына сайланган булырга, чит ил гражданлыгы алырга яки Россия Федерациясә гражданының Россия Федерациясә халыкара килешүе катнашучысы булмаган чит ил территориясендә даими яшәү хокукын раслаучы бүтән документ алырга хокуклы., жирле үзидарә органнарына сайланган булырга хокуклы;

8) сайлаучыларны чакыртып алу;

9) муниципаль район Советы вәкаләтләрән вакытыннан алда туктату йә жирлек башлыгы буларак аның вәкаләтләрән вакытыннан алда туктату;

10) хәрби хезмәткә чакыру яисә аны альтернатив граждан хезмәтен алмаштыра торган юнәлешкә чакыру;

11) «коррупциягә каршы көрәш турында» 2008 елның 25 декабрәдәгә 273-ФЗ номерлы федераль закон, «дәүләт Вазыйфаларын биләүче затларның һәм башка затларның чыгымнарының аларның керемнәрәнә туры килүен тикшереп тору турында» 2012 елның 3 декабрәдәгә 230-ФЗ номерлы федераль закон, «аерым категорияләрдәгә затларның аерым категорияләренә счет (в) ачуны һәм аларны саклауны тыю турында " 2013 елның 7 маендагы 79-ФЗ номерлы федераль закон белән Россия Федерациясә территориясендә урнашкан чит ил банкларында урнашкан акчалар һәм кыйммәтләрне сакларга һәм, чит ил финанс инструментларын белү һәм (яки) алардан файдалану».

12) федераль законнар белән билгеләнгән башка очракларда.

1.1. Жирлек Советы депутаты вәкаләтләрә «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында " Федераль законда билгеләнгән чикләүләрне үтәмәгән очракта, вакытыннан алда туктатыла»;

2. Әлеге статьяның 1 пункттындагы 1-7, 10-12 пунктчаларында күрсәтелгән очрақларда жирлек Советы депутаты вәкаләтләрән туктату турында карар жирлек Советы тарафыннан кабул ителә, анда жирлек Советы депутаты вәкаләтләрә бетү көне билгеләнә.
3. Әлеге статьяның 1 пункттындагы 8 пунктчасында каралган очракта жирлек Советы депутаты вәкаләтләрә жирлек Советы депутатын чакыртып алу буенча тавыш бирү нәтижәләрән рәсми бастырып чыгарылган көннән туктатыла.
4. Авыл жирлеге Советы депутаты вәкаләтләрә әлеге статьяның 1 пункттындагы 9 пунктчасында каралган очракта жирлек Советы вәкаләтләрә вакытыннан алда туктатыла.
5. Жирлек Советы депутаты вәкаләтләрә вакытыннан алда туктатылган очракта, өстәмә сайлаулар федераль закон, Татарстан Республикасы Сайлау кодексы нигезендә билгеләнә.
6. Жирлек Советы депутаты вәкаләтләрән вакытыннан алда туктату өчен нигез барлыкка килгәннән соң 30 көннән дә соңга калмыйча, жирлек Советы сессияләрә арасында бу нигез барлыкка килгән булса, ул шушы нигез барлыкка килгән көннән өч айдан да соңга калмыйча кабул ителә.

IV БҮЛЕК. ЖИРЛЕК БАШЛЫГЫ

36 статья. Жирлек башлыгы-жирлекнең иң югары вазыйфаи заты

1. Жирлек башлыгы жирлекнең иң югары вазифаи заты булып тора
2. Жирлек башлыгы жирлек Советы тарафыннан сайлана һәм аның рәисе булып тора.
3. Авыл жирлеге башлыгының рәсми атамасы - "Татарстан Республикасы Сарман муниципаль районы Илексаз авыл жирлеге башлыгы".
4. Авыл жирлеге башлыгы вазифасы буенча Сарман муниципаль районы Советы депутаты булып тора.

37 статья. Жирлек башлыгын сайлау тәртибе

1. Яңа сайланган жирлек советының беренче утырышында жирлек Советы депутатлары арасыннан яшерен тавыш бирү юлы белән жирлек Советы вәкаләтләрә срогына сайлана. Авыл жирлеге башлыгы сайланды, шул исәптән жирлек халкы, жәмәгать берләшмәләре, Татарстан Республикасы Президенты тәкъдимнәрә нигезендә дә.
2. Сайлау өчен жирлек Советы депутатларының билгеләнгән саныннан яртысыннан артырагы тавыш бирсә, жирлек Советы депутаты сайланган дип санала.
3. Сайланганнан соң жирлек башлыгы чираттагы ант бирә:

«Миңа йөкләнгән бурычны тормышка ашырганда, Илексаз авыл жирлеге башлыгы Россия Федерациясе Конституциясен һәм законнарын, Татарстан Республикасы Конституциясен һәм законнарын, жирлек уставын үтәргә, жирлек халкының иминлеген тәмин итү, кеше һәм гражданның хокукларын һәм ирекләрән яклау өчен бөтен көчемне һәм белемемне кулланырга ант итәм».

38 статья. Жирлек Башлыгы статусы

1. Жирлек башлыгы даими нигездә эшли.
2. Авыл жирлеге башлыгы даими нигездә алмаштырыла торган Сарман муниципаль район Советында сайланганда, ул жирлек башлыгы вәкаләтләрен мөстәкыйль булмаган нигездә башкара.
3. Авыл жирлеге башлыгы әлеге Уставның 25 статьясындагы 3 пункттында күрсәтелгән вазыйфаларны алмаштыра алмый, шулай ук әлеге Уставның 25 статьясындагы 3 пункттында күрсәтелгән вазифаларны били алмый:
  - 1) Шәхси яисә ышанычлы затлар аша эшмәкәрлек эшчәнлеге белән шөгыйльләнергә, шулай ук хужалык итүче субъект (торак, торак-төзелеш, гараж кооперативлары, бакчачылык, яшелчәчелек, дача кулланучылар кооперативларыннан, күчемсез милек хужалары һәм профсоюзның билгеләнгән тәртиптә теркәлгән иптәшлекләреннән, Татарстан Республикасы Муниципаль берәмлекләре Советы, муниципаль берәмлекләренң башка берләшмәләреннән тыш) белән идарә итүдә катнашырга, әгәр федераль законнарда башкача каралмаган булса яисә федераль законнарда башкача каралмаган булса, федераль законнар һәм Россия Федерациясе субъекты законнары нигезендә билгеләнгән муниципаль хокукый акт белән билгеләнгән, аңа әлеге оешма белән идарә итүдә катнашырга кушылмаган;
  - 2) башка түләүле эшчәнлек белән шөгыйльләнергә, моннан тыш, укытучылар, фәнни һәм башка ижади эшчәнлек. Шул ук вакытта мөгаллимлек, фәнни һәм башка ижади эшчәнлек, әгәр Россия Федерациясенң халыкара килешүе яки Россия Федерациясе законнары белән башкасы каралмаган булса, фәкәть чит дәүләтләр, халыкара һәм чит ил оешмалары, чит ил гражданнылары һәм гражданнылығы булмаган затлар акчалары хисабына гына финанслана алмый;
  - 3) Россия Федерациясенң халыкара килешүендә яисә Россия Федерациясе законнарында башкасы каралмаган булса, идарә итү органнары, Попечительләр яки күзәтү советлары, чит илләрнең коммерцияле булмаган оешмалары һәм Россия Федерациясе территориясендә гамәлдә булган структур бүлекчәләре составына керергә.
4. Авыл жирлеге башлыгы үз эшчәнлегендә федераль закон һәм әлеге Устав нигезендә жирлек Советына хисап тотты һәм хисап тотты.
5. Жирлек башлыгы елга бер тапкырдан да ким түгел жирлек советы алдында үз эшчәнлеге турында хисап тота.
6. Жирлек башлыгы «коррупциягә каршы тору турында» 2008 елның 25 декабрендәге 273-ФЗ номерлы федераль закон һәм башка федераль законнар белән билгеләнгән чикләүләр һәм тыюлар үтәргә тиеш.

39 статья. Жирлек Башлыгы вәкаләтләре

Жирлек Башлыгы:

- 1) башка муниципаль берәмлекләрнең жирле үзидарә органнары, дәүләт хакимияте органнары, гражданныр һәм оешмалар белән мөнәсәбәтләрдә жирлек исеменнән эш йөртә, ышанычнамәсез жирлек исеменнән эш итә;
- 2) жирлек Советы эшчәнлеген оештыра, Жирлек советы утырышларын чакыра һәм аларда рәислек итә;
- 3) жирлек Советы кабул иткән норматив хокукый актларга әлеге устав белән билгеләнгән тәртиптә имза сала һәм халыкка хәбәр итә;
- 4) жирлек Советы эшчәнлеген оештыру мәсьәләләре буенча үз вәкаләтләре чикләрендә хокукый актлар чыгара;
- 5) муниципаль район Башкарма комитеты житәкчесе белән контракт төзи;
- 6) жирлек советы эшендә жәмәгәтчелек фикерен хәбәрдарлыкны һәм исәпкә алуны тәмин итү буенча чаралар күрә;
- 7) гражданнырны шәхси кабул итүне гамәлгә ашыра һәм гражданнырдан кергән мөрәжәгәтләренә карый;
- 8) жирлек Советы утырышларының беркетмәләрен имзалый;
- 9) жирлек Советы аппараты эшчәнлеге белән житәкчелек итә;
- 10) жирлек Советының контроль вәкаләтләрен гамәлгә ашыруны координацияли;
- 11) жирлек Советы эшчәнлеген тәмин итү һәм жирлек бюджетында каралган чыгымнар буенча акча бүлүче булып тора;
- 12) Закон һәм әлеге Устав нигезендә гражданнырның турыдан-туры ихтыяр белдерүләре юлы белән кабул ителгән карарны гамәлгә ашыру буенча жирлек советының хокукый акты кабул итүне оештыра;
- 13) жирлек жирле үзидарә органнарының федераль башкарма хакимият органнарының территорияль органнары, башка федераль органнар, Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары белән жирлек территориясендә гамәлдә булган үзара хезмәттәшлеген тәмин итә;
- 14) жирлек исеменнән икътисадый һәм социаль-мәдәни өлкәләрдә хезмәттәшлек турында дәүләт хакимияте органнары, башка муниципаль берәмлекләрнең жирле үзидарә органнары белән шартнамәләр һәм килешүләр, Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары белән үзара эшчәнлек турында шартнамәләр һәм килешүләр төзи ;
- 15) муниципаль хезмәткәрләренә һәм жирле үзидарә органнары хезмәткәрләренә хезмәт өчен түләү күләмен һәм шартларын билгели;

16) федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары нигезендә жирле әһәмияттәге мәсьәләләрне һәм жирле үзидарә органнарына тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрнен жирле үзидарә органнары тарафыннан гамәлгә ашыруны тәэмин итә;

17) федераль законнар, Татарстан Республикасы законнары белән жирлек башлыклары карамагына кертелгән башка вәкаләтләрне, шулай ук әлеге Устав, жирлек Советы карарлары белән жирлек башлыгы вәкаләтләрненә кертә.

40 статья. Жирлек башлыгы вәкаләтләрнен вакытыннан алда туктату

1. Жирлек башлыгы вәкаләтләрне вакытыннан алда туктатыла:

- 1) үлем;
- 2) үз теләге белән отставкага жиберү;
- 3) «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принципнары турында " Федераль законның 74.1 статьясы нигезендә отставкага китү турында»;
- 4) «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принципнары турында " Федераль законның 74 статьясы нигезендә вазыйфасыннан читләштерү»;
- 5) суд тарафыннан эшкә сәләтсез яки чикләнгән дип тану;
- 6) судның билгесез югалган яки үлгән дип тануы;
- 7) судның гаепләү карары үз көченә керү;
- 8) даими яшәү урынына Россия Федерациясә чикләрненән чыгу;
- 9) Россия Федерациясә гражданлыгы туктатылу, чит ил гражданлыгы туктатылу - аның нигезендә чит ил гражданы жирле үзидарә органнарына сайланган булырга, чит ил гражданлыгы алырга яисә аларга Россия Федерациясә гражданинының Россия Федерациясә халыкара шартнамәсендә катнашмаган чит ил территориясендә даими яшәү хокукын раслаучы бүтән документ алырга хокукы., жирле үзидарә органнарына сайланган булырга хокукы;
- 10) сайлаучыларны чакыртып алу;
- 11) суд тәртибендә урнаштырылган сәләмәтлек торышы буенча муниципаль берәмлек башлыгы вәкаләтләрнен гамәлгә ашырырга сәләтсезлек;
- 12) «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принципнары турында» Федераль закон нигезендә гамәлгә ашырыла торган муниципаль берәмлекләрне үзгәртеп кору, шулай ук муниципаль берәмлек бетерелгән очракта;
- 13) «коррупциягә каршы көрәш турында» 2008 елның 25 декабрәндәге 273-ФЗ номерлы федераль закон, «дәүләт Вазыйфаларын биләүче затларның һәм башка затларның чыгымнарының аларның керемнәрненә туры килүен тикшереп тору турында» 2012 елның 3 декабрәндәге 230-ФЗ номерлы федераль закон, «аерым категорияләрдәге затларның аерым категорияләрненә сәчет (в) ачуны һәм аларны саклауны тыю турында " 2013 елның 7

маендагы 79-ФЗ номерлы федераль закон белән Россия Федерациясе территориясендә урнашкан чит ил банкларында урнашкан акчалар һәм кыйммәтләрне сакларга һәм, чит ил финанс инструментларын белү һәм (яки) алардан файдалану».

2. Жирлек башлыгы вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылган очракта, жирлекнең яңа башлыгын сайлау жирлек Советының якындагы утырышында башкарыла.
3. Әгәр жирлек башлыгы вәкаләтләре вакытыннан алда, жирлек Советы вәкаләтләре тәмамланырга алты айдан да кимрәк вакыт калса, жирлек советының карары буенча яңа башлык сайланмаса мөмкин.

V БҮЛЕК. БАШКАРМА КОМИТЕТ

41 статья. Авыл жирлеге Башкарма комитеты – жирле үзидарә органнарының башкарма-боеру органы

1. Авыл жирлеге Башкарма комитеты жирле үзидарә органнарының башкару-идарә итү органы булып тора.
2. Авыл жирлеге Башкарма комитетының рәсми исеме - "Татарстан Республикасы Сарман муниципаль районы Илексаз авыл жирлеге Башкарма комитеты".
3. Авыл жирлеге Башкарма комитеты хисап тотаткан һәм жирлек Советына контрольгә алына.
4. Авыл жирлеге Башкарма комитеты үз исеме язылган бланкка ия.
5. Жирлек Башкарма комитеты эшчәнлеген тәмин итү чыгымнары Россия Федерациясе бюджеты чыгымнарын классификацияләү нигезендә жирлек бюджетында аерым юл белән карала.

42 статья. Жирлекнең Башкарма комитеты структурасы

1. Башкарма комитетның структурасы жирлек Советы тарафыннан жирлек башлыгы тәкъдиме буенча раслана.
2. Авыл жирлеге Башкарма комитеты структурасына жирлек Башкарма комитеты жетәкчесе, аның урынбасары (сәркәтибе), башка вазифалы затлар һәм Башкарма комитетның тармак (функциональ) органнары керә.
3. Авыл жирлеге Башкарма комитеты эшчәнлегендәге жирле эһәмияттәге мәсьәләләрне хәл итү буенча килешенгән мәсьәләләрне хәл итү өчен жирлек башлыгы карары белән координация, эксперт һәм башка ижтимагый (консультатив) Советлар барлыкка килергә мөмкин. Күрсәтелгән Советлар авыл жирлеге Башкарма комитеты структурасына керми. Аларда эш жәмәгәт башлангычларында башкарыла.
4. Авыл жирлеге Башкарма комитеты жетәкчесе булып жирлек башлыгы тора.

43 статья. Башкарма комитет вәкаләтләре

1. Жирлекнең Башкарма комитеты:

1) планлаштыру, бюджет, финанслар һәм исәп алу өлкәсендә:

-жирлек бюджетының проектын, жирлекнең комплекслы социаль-икътисади үсеше программаларының һәм планнарының проектын эшли;;

- жирлек бюджетының үтәлешен тәэмин итә, жирлекнең комплекслы социаль-икътисади үсеше программаларының һәм планнарының үтәлешен оештыра;

-жирлек бюджетының үтәлеше, жирлекнең комплекслы социаль-икътисади үсеше программаларының һәм планнарының үтәлеше турында отчет эзерли;;

- жирлекнең икътисади һәм социаль торышын характерлаучы статистик күрсәткечләр жыюны оештыра һәм күрсәтелгән мәгълүматларны Россия Федерациясе Хөкүмәте билгеләгән тәртиптә дәүләт хакимияте органнарына тапшыруны оештыра;

2) муниципаль милек белән идарә итү, жирлек территориясендә предприятие, учреждение һәм оешмалар белән үзара мөнәсәбәтләр:

- муниципаль милектә булган милек белән идарә итә, муниципаль милек объектларын булдыру, файдалану, файдалану, идарә итү һәм арендау мәсьәләләрен хәл итә;

- жирлек советы карары белән билгеләнгән очракларда жирлек Советы килешүенә (раславына) муниципаль милекне тартып алу, шул исәптән аны хосусыйлаштыру турында тәкъдимнәр эзерли һәм кертә;

- муниципаль милектә булмаган предприятиеләр, оешмалар белән төзи, жирлекнең икътисадый һәм социаль үсеше турында килешүләр төзи; жирлек территориясендә халыкка хезмәт күрсәтү өлкәсендә төрле милек формасындагы предприятиеләр булдыруга ярдәм итә;

- жирлек советы билгеләгән тәртип нигезендә муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләр булдыра, аларның эшчәнлегенә максатларын, шартларын һәм тәртибен билгели, уставларын раслый, муниципаль казна учреждениеләрен финанслауны тәэмин итә, муниципаль учреждениеләрне һәм Предприятиеләрне үзгәртеп кору һәм бетерү мәсьәләләрен хәл итә, контракт нигезендә билгели һәм аларның житәкчеләрен биләп торган вазыйфасыннан азат итә;

- муниципаль казна учреждениеләре эшчәнлеген финанслар белән тәэмин итүне һәм бюджет һәм автоном муниципаль учреждениеләр тарафыннан муниципаль бурычны финанслар белән тәэмин итүне гамәлгә ашыра, шулай ук муниципаль ихтыяжларны тәэмин итү өчен товарлар, эшләр, хезмәт күрсәтүләр сатып алуны гамәлгә ашыра;

- кече һәм урта эшкуарлыкны үстерү өчен шартлар тудыра;

- федераль законнарда башкача каралмаган булса, муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләр тарафыннан күрсәтелә торган хезмәтләргә һәм муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләр тарафыннан башкарыла торган эшләргә тарифларны билгели;;

3) территориаль планлаштыру, жирне һәм башка табигый ресурсларны файдалану, әйләнә-тирәлекне саклау өлкәсендә:

- Россия Федерациясе Шәһәр төзелеше кодексы нигезендә жирлекнең генераль планы һәм башка шәһәр төзелеше документациясе проекты эшли һәм жирлек Советына раслауга кертә, аларны тормышка ашыруны тәмин итә;

- законнар белән билгеләнгән тәртиптә жирлек территориясендә жир участокларын тәкъдим итә һәм ала;

- халыкка экологик хәл турында хәбәр итә, тиешле органнарга предприятие, учреждение, оешмаларның әйләнә-тирә мохиткә куркыныч тудыручы гамәлләре турында калдыклар белән эш итү турындагы законнарны бозучы гамәлләр турында хәбәр итә;

4) Төзелеш, транспорт һәм элемент өлкәсендә:

- жирлекнең торак пунктлары чикләрендә жирле әһәмияттәге автомобиль юлларына карата юл эшчәнлеген башкара;

- жәмәгать транспорты тукталышлары өчен билгеләнгән урыннарны төзекләндерүне тәмин итә;

- халыкны элемент хезмәтләре белән тәмин итү өчен шартлар булдыруны тәмин итә;

5) авыл хужалыгын һәм эшкуарлыкны үстерү өлкәсендә:

- авыл хужалыгы житештерүен үстерү һәм авыл хужалыгы продукциясе, чимал һәм азык-төлек базарын киңәйтү өчен шартлар тудыра;

- кече һәм урта эшкуарлыкны үстерү өчен шартлар тудыра;

6) халыкка торак-коммуналь, көнкүреш, сәүдә һәм башка хезмәт күрсәтү өлкәсендә:

- жирлек чикләрендә халыкны су белән тәмин итүне, халыкны Россия Федерациясе законнары белән билгеләнгән вәкаләтләр чикләрендә ягулык белән тәмин итүне оештыра;;

- авыл жирлегенң коммуналь инфраструктурасы системаларын комплекслы үстерү программасын, жирлекнең транспорт инфраструктурасын комплекслы үстерү программасын, жирлекнең социаль инфраструктурасын комплекслы үстерү программасын эшли һәм тормышка ашыра, аларга карата таләпләр Россия Федерациясе Хөкүмәте тарафыннан билгеләнә.

- халыкны элемент, жәмәгать туклануы, сәүдә һәм көнкүреш хезмәте белән тәмин итү өчен шартлар тудыра;

- ялны оештыру һәм халыкны мәдәният оешмалары хезмәтләре белән тәмин итү өчен шартлар тудыра.;

- жирлек территориясендә физик культура, мәктәп спорты һәм массакүләм спортны үстерү өчен шартлар тәэмин итә, жирлекнең рәсми физкультура-сәламәтләндрү һәм спорт чараларын үткәрүне оештыра;

ритуаль хезмәтләр күрсәтүне оештыра һәм күмү урыннарын карап тотуны тәэмин итә;

7) төзекләндрү өлкәсендә:

- жирлек территориясендә каты коммуналь калдыкларны жыю (шул исәптән аерым жыю) һәм ташу эшчәнлеген оештыруда катнаша;

- жирлек территориясен төзекләндрү (урамнарны яктырту, территорияләрне яшелләндрү, урам исемнәре һәм йортлар номерлары белән күрсәтмәләр кую, кече архитектура формаларын урнаштыру һәм карап тоту) эшчәнлеген оештыра;);

- адресация объектларының адресларын үзләштерә, адресларны үзгәртә, юкка чыгара, урам-юл чөлтәре элементларына (федераль әһәмияттәге автомобиль юлларынан, төбәк яки муниципальара әһәмияттәге автомобиль юлларынан, муниципаль районның жирле әһәмияттәге автомобиль юллардан тыш), жирлек чикләрендә планлаштыру структурасы элементларына исем бирү, мондый төрләрне үзгәртә, юкка чыгара, мәгълүматларны дәүләт адреслы реестрында урнаштыра, үзгәртә, юкка чыгара;

8) гражданның хокукларын һәм ирекләрен саклау, законлылыкны тәэмин итү, Халыкны һәм территорияне гадәттән тыш хәлләрдән яклау өлкәсендә:

- жирлек территориясендә законнарның, дәүләт һакимияте һәм жирле үзидарә органнары актларының үтәлешен, гражданның хокукларын һәм ирекләрен саклауны тәэмин итә;

- билгеләнгән тәртиптә, шул исәптән судта яки арбитраж судында, жирле үзидарә хокукларын боза торган дәүләт һакимияте органнары һәм дәүләт вазыйфай затлары, предприятиеләр, учреждениеләр, оешмалар актларына шикаять бирә;

- жирлек чикләрендә беренчел янғын куркынычсызлыгы чараларын тәэмин итә;

- муниципаль сайлаулар, жирле референдум, жирлек депутатын, жирлекнең сайлау органы әгъзасын, жирлекнең сайланулы вазыйфай затын чакыртып алу буенча тавыш бирүне, жирлек чикләрен үзгәртү, жирлекне үзгәртеп кору мәсәләләре буенча тавыш бирүне оештыру һәм матди-техник яктан тәэмин итүне тормышка ашыра;;

- жыелышлар, митинглар, демонстрацияләр һәм пикетлар уздыру, спорт, тамаша һәм башка массакүләм ижтимагый чаралар оештыру белән бәйле закон тарафыннан каралган чараларны гамәлгә ашыра;;

- жәмәгать тәртибен саклауда катнашучы гражданның һәм аларның берләшмәләренә ярдәм күрсәтә, халык дружиналары эшчәнлеген өчен шартлар тудыра;

9) мәдәният, спорт һәм балалар һәм яшьләр белән эшләр өлкәсендә:

- жирлек территориясендә яшәүче Россия Федерациясе халыкларының телләрен һәм мәдәниәтен саклап калу, мигрантларның социаль һәм мәдәни адаптациясенә, милләтара

(этникара) конфликтларны профилактикалауга юнәлтелгән чараларны тормышка ашыру өчен шартлар булдыра;;

- жирлектә яшәүчеләрнең күпләп ял итү өчен шартлар тудыра һәм халыкның массакүләм ял итү урыннарын төзекләндерүне, гражданның гомуми файдаланудагы су объектларына һәм аларның яр буе полосаларына ирекле үтеп керүен тәмин итә.

- жирлек территориясендә урнашкан муниципаль музейларның торышын тәмин итә;

- балалар һәм яшьләр белән эшләү буенча чаралар оештыра һәм тормышка ашыра.

10) федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән жирле үзидарә органнарына тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләр өтәү өлкәсендә:

- федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары нигезендә жирле үзидарә органнарына тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләр өтәү гамәлгә ашыра;

- дәүләт вәкаләтләр өтәү гамәлгә ашыру өчен бирелгән матди һәм финанс чараларының исәбен алып бара һәм аларны тиешенчә файдалануны тәмин итә;

- федераль законнарда һәм Татарстан Республикасы законнарында билгеләнгән тәртиптә бирелгән дәүләт вәкаләтләр өтәү гамәлгә ашыру турында хисап бирә;

- жирлек Советы карарлары нигезендә, аларга бирелгән аерым дәүләт вәкаләтләр өтәү гамәлгә ашыру өчен, жирле үзидарә органнары карамагында булган матди ресурслар һәм финанс чараларын өстәмә куллануны тәмин итә;

11) башка вәкаләтләр:

- жирлек ихтыяжлары өчен ясалма жир кишәрлекләре булдыру өчен кирәкле эшләрне башкаруны тәмин итә, 2011 елның 19 июлендә 246-ФЗ номерлы «Федераль милектә булган су объектларында төзелгән ясалма жир участкалары турында "гы Федераль закон һәм Россия Федерациясенең аерым закон актларына үзгәрешләр кертү турында" гы Федераль закон нигезендә ясалма жир участогы булдыру турында шартнамә түзү хокукына ачык аукцион үткәрү»;

- жирлек башлыгы эшчәнлеген оештыру, хокукый, мәгълүмати, матди-техник һәм башка яктан тәмин итүне гамәлгә ашыра;

- жирлекнең архив фондларын булдыруны тәмин итә;

- әлеге Уставның 7 статьясындагы 1 өлешенең 4 һәм 9 пунктларында каралган жирле әһәмияттәге мәсьәләләрне хәл итү максатларында гражданны жирлек өчен әһәмиятле булган эшләрне (шул исәптән дежурстволарны) ирекле рәвештә үтәү өчен жәлеп итү турында Карар кабул итә һәм аларны үткәрүне оештыра;

- муниципаль хокукый актларны бастырып чыгару, жирле әһәмияттәге мәсьәләләр буенча муниципаль хокукый актлар проектлары турында фикер алышу, муниципаль берәмлек халкына муниципаль берәмлекнең социаль-икътисади һәм мәдәни үсеше, аның

ижтимагый инфраструктурасы үсеше һәм башка рәсми мәгълүмат житкерү өчен басма МАССАКУЛӘМ мәгълүмат чарасы оештырыла;

- федераль законнар нигезендә халыкара һәм тышкы икътисадый багланышларны гамәлгә ашыра;

- жирлекнең жирле әһәмияттәге мәсьәләләре буенча башка вәкаләтләрне, законнар, әлегә Устав, жирлек Советы карарлары белән жирлек советы яисә башка жирле үзидарә органнары вәкаләтләрненән тыш гамәлгә ашыра.

2. Башкарма комитет жирле әһәмияткә ия булмаган мәсьәләләрне хәл итү буенча түбәндәге вәкаләтләрне тормышка ашыра:

1) жирлек музейлары булдыра;

2) нотариус жирлектә булмаганда, законнарда каралган нотариаль гамәлләр кыла;

3) опека һәм попечительлек буенча эшчәнлекне тормышка ашыруда катнаша;

4) жирлек территориясендә жирле милли-мәдәни автономияләрнең хокукларын гамәлгә ашыруга бәйле эшчәнлекне гамәлгә ашыру өчен шартлар тудыра;

5) Россия Федерациясе халыкларының милли-мәдәни үсешенә һәм жирлек территориясендә милләтара мөнәсәбәтләр өлкәсендә чараларны тормышка ашыруга ярдәм итә;

6) жирлек территориясендә урнашкан муниципаль предприятиеләрне һәм учреждениеләрне мобилизация эзерләү буенча чараларны оештыруда һәм тормышка ашыруда катнаша;

7) муниципаль Янгын сагы булдыра;

8) туризмны үстерү өчен шартлар тудыра;

9) кеше хокукларын тәмин итүгә жәмәгать контролен гамәлгә ашыручы жәмәгать күзәтү комиссияләренә ярдәм күрсәтә һәм мәжбүри тоту урыннарындагы затларга ярдәм итә;

10) инвалидларның ижтимагый берләшмәләренә, шулай ук инвалидларның гомумроссия ижтимагый берләшмәләре тарафыннан оештырылган инвалидлар оешмаларына ярдәм күрсәтә

«Россия Федерациясендә инвалидларны социаль яклау турында " 1995 елның 24 ноябрәндәге 181-ФЗ номерлы Федераль закон белән»;

11) федераль законнар белән билгеләнгән тәртиптә һәм шартларда оешмалар тарафыннан хезмәт күрсәтүләр сыйфатына бәйсез бәя бирүне оештыру өчен шартлар тудыра;

12) Социаль файдаланудагы торак фондының торак урыннарына наем шартнамәләре буенча гражданнарга торак урыннары бирә;

13) жирлек территориясендә яшәүче караучысыз хайваннарны аулау һәм аларны тоту буенча чаралар башкара.

VI БҮЛЕК. БАШКА ЖИРЛЕ ҮЗИДАРӘ ОРГАННАРЫ

44 статья. Жирлекнең сайлау комиссиясе

1. Сайлау комиссиясе жирлекнең жирле үзидарә органнары структурасына керми торган муниципаль орган булып тора. Сайлау комиссиясе муниципаль сайлауларны, жирле референдумны әзерләүне һәм үткәрүне, жирлек Советы депутатын чакыртып алу буенча тавыш бирүне, жирлек чикләрен үзгәртү, жирлекне үзгәртеп коруны оештыра.

2. Жирлекнең сайлау комиссиясе «Россия Федерациясе гражданның сайлау хокукларының һәм референдумда катнашу хокукының төп гарантияләре турында» 2002 елның 12 июнендәге 67-ФЗ номерлы федераль закон һәм Татарстан Республикасы Сайлау кодексы нигезендә, тәкъдимнәр нигезендә жирлек Советы тарафыннан төзелә:

- Россия Федерациясе Федераль Собрание Дәүләт Думасында, Татарстан Республикасы Дәүләт Советында депутат мандатларын бүлүгә кертелгән кандидатлар исемлекләрен күрсәткән сәяси партияләр.;

- «Россия Федерациясе Федераль Собрание Дәүләт Думасы депутатларын сайлау турында» 2005 елның 18 маендагы 51-ФЗ номерлы Федераль законның 82.1 статьясы нигезендә депутат мандатлары тапшырган сәяси партияләр, кандидатлар исемлекләре күрсәтелгән сәяси партияләр, аларга Татарстан Республикасы Сайлау кодексы нигезендә депутат мандатлары, башка сәяси партияләр һәм башка ижтимагый берләшмәләр тәкъдимнәре нигезендә депутат мандатлары тапшырылды;

- яшәү, Эш, хезмәт итү, уку урыны буенча сайлаучылар жыелышлары;

- жирлекнең элекке составы сайлау комиссиясе;

- Татарстан Республикасы Үзәк сайлау комиссиясе;

- муниципаль район территориаль сайлау комиссиясе, территориаль сайлау комиссиясе.

Жирлек советы кергән тәкъдимнәр нигезендә жирлек сайлау комиссиясе әгъзаларының гомуми саныннан яртысын билгеләргә тиеш:

1) Россия Федерациясе Федераль Собрание Дәүләт Думасында депутат мандатларын бүлешүгә рөхсәт ителгән кандидатлар, шулай ук "Россия Федерациясе Федераль Собрание Дәүләт Думасы депутатларын сайлаулар турында" Федераль законның 82.1 статьясы нигезендә кандидатларның федераль исемлекләрен күрсәткән сәяси партияләр";

2) депутат мандатларын Россия Федерациясе субъекты дәүләт хакимиятенә закон чыгару (вәкиллеке) органында, шулай ук «Россия Федерациясе гражданның сайлау хокукларының һәм референдумда катнашу хокукының төп гарантияләре турында» 67-ФЗ номерлы Федераль законның 35 статьясындагы 17 пункттында каралган Россия Федерациясе субъекты законы нигезендә депутат мандатлары исемлеге бирелгән сәяси партияләр.

47 статья. Жирле үзидарэ органнарын финанслау

1. Авыл жирлеге жирле үзидарэ органнары эшчэнлеген финанс белән тээмин итү жирлек бюджетының үз керемнәре хисабына гына башкарыла.
2. Законда, әлеге Устав, жирлек Советы карарлары белән каралган очрақларда жирлек жирле үзидарэ органнары эшчэнлеген тээмин итү чыгымнары Россия Федерациясе бюджеты чыгымнарын классификацияләү нигезендә жирлек бюджетында аерым юл белән карала.

VIII БҮЛЕК. РАЙОН БАШЛЫГЫНЫҢ СОЦИАЛЬ ҺӘМ БАШКА ГАРАНТИЯЛӘРЕ

ЖИРЛЕКНЕҢ МУНИЦИПАЛЬ ВАЗЫЙФАЛАРЫН БИЛӘҮЧЕ БАШКА ЗАТЛАР

Мәкалә 48. Жирлек башлығы эшчэнлегенәң социаль һәм башка гарантияләре

Жирлек башлығы эшчэнлегенәң социаль һәм башка гарантияләре « Татарстан Республикасында депутат, муниципаль берәмлекнең вәкиллеке органы, жирле үзидарәнәң сайланулы вазыйфаи заты вәкаләтләре гамәлгә ашыру гарантияләре турында» 12.02.2009 елдагы 15-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законы һәм жирлек Советы карарлары нигезендә билгеләнә.

49 статья. Жирлек Советы депутаты, башка вазыйфаи затлар эшчэнлегенәң социаль һәм башка гарантияләре

1. Жирлек советы һәм аның органнары утырышларында катнашу, жирлек Советы йөкләмәләрен үтәү барышында, төп эш урыны буенча хезмәт хакы һәм социаль гарантияләр саклана.
2. Авыл жирлеге сайлау комиссиясе әгъзаларына әлеге органнар эшендә катнашу дәверендә жирлек советы законнары, карарлары нигезендә акчалата компенсация түләнә.

50 статья. Жирлек башлығы, жирлек Советы депутатлары кагылгысызлыгына гарантия бирә

1. Авыл жирлеге Советы депутатларының, шул исәптән жирлек башлыкларын жинаять яисә административ жаваплылыкка, тоткарлау, арестка, тентү, сорау алу, аларга карата бүтән Жинаять-процессуаль һәм административ-процессуаль гамәлләр кылган, шулай ук торак һәм (яки) хезмәт урыны, аларның багажлары, шәхси һәм хезмәт транспорт чараларын, алар тарафыннан кулланыла торган элементә чараларын исәпкә алган депутатларга карата оператив-эзләү чаралары үткәргәндә аларга карата депутатлар хокуклары гарантияләре федераль законнар белән билгеләнә.
2. Федераль закон нигезендә авыл жирлеге Советы депутаты әлеге фикерне, тавыш бирүдә белдерелгән карашлары һәм башка гамәлләре, жирлек башлығы статусына, шул исәптән аларның вәкаләтләре вакыты чыкканнан соң да жинаять яисә административ жаваплылыкка тартыла алмый. Әлеге нигезләмә жирлек Советы депутаты тарафыннан халык алдында мыскыллау, яла ягу яки Федераль закон белән каралган башка закон бозу очрақларына кагылмый.

9 БҮЛЕК. ЖИРЛЕ ҮЗИДАРӘ ОРГАННАРЫ ҺӘМ ВАЗЫЙФАИ ЗАТЛАРНЫҢ ЖАВАПЛЫЛЫГЫ.

51 статья. Авыл жирлеге жирле үзидарә органнарының һәм вазыйфаи затларның жаваплылығы

Жирле үзидарә органнары һәм вазыйфаи затлары федераль законнар нигезендә жирлек халкы, дәүләт, физик һәм юридик затлар алдында жаваплы.

52 статья. Жирлек Советы депутатларының жирлек халкы алдында жаваплылығы

1. Авыл жирлеге Советы депутатларының, шул исәптән авыл жирлеге башлығының халык алдында жаваплылығы, әлеге жирлектә яшәүче халык ышанычын югалтулар нәтижәсендә барлыкка килә.

2. Авыл жирлеге халкының ышанычын югалткан жирлек Советы депутаты, шул исәптән жирлек башлығы әлеге Уставның 13 статьясында билгеләнгән тәртиптә авыл халкы тарафыннан чакыртып алынырга мөмкин.

53 статья. Жирле үзидарә органнарының һәм вазыйфаи затларның дәүләт алдында жаваплылығы

Федераль закон нигезендә авыл жирлеге Советының, жирлек башлығының дәүләт алдындагы жаваплылығы Россия Федерациясе Конституциясен, федераль конституциячел законнарны, федераль законнарны, Татарстан Республикасы Конституциясен, Татарстан Республикасы законнарын һәм әлеге Уставны бозган очракта, шулай ук жирлекнең жирле үзидарә органнарына тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрен тиешенчә үтәмәгән очракта тиешле суд карары нигезендә житә.

54 статья. Жирле үзидарә органнарының һәм вазыйфаи затларның физик һәм юридик затлар алдында жаваплылығы

Жирлекнең жирле үзидарә органнары һәм вазыйфаи затлары жаваплылығы федераль законнарда билгеләнгән тәртиптә гамәлгә ашырыла.

55 статья. Жирлекнең муниципаль хокукый актлары системасы

1. Жирлекнең муниципаль хокукый актлары системасына керә:

- 1) жирлекнең уставы, жирле референдумда кабул ителгән хокукый актлар;
- 2) жирлек Советының норматив һәм башка хокукый актлары;
- 3) жирле үзидарә башлығының, Башкарма комитетның, башка органнарның һәм жирле үзидарәнең вазыйфаи затларының әлеге Уставта каралган хокукый актлары.

2. Жирлекнең Уставы һәм жирле референдумда кабул ителгән хокукый актлар рәвешендә рәсмиләштерелгән карар муниципаль хокукый актлар системасында югары юридик көч актлары булып тора, турыдан-туры гамәлдә була һәм жирлекнең бөтен территориясендә

кулланыла. Башка муниципаль хокукый актлар жирле референдумда кабул ителгән әлеге Уставка һәм хокукый актларга каршы килмәскә тиеш.

3. Жирле үзидарә органнары һәм вазыйфаи затлар тарафыннан кабул ителгән муниципаль хокукый актлар жирлекнең бөтен территориясендә мәжбүри үтәлергә тиеш.

4. Муниципаль хокукый актларны үтәмәгән өчен гражданның, оешма житәкчеләре, дәүләт хакимияте органнарының һәм жирле үзидарә органнарының вазыйфаи затлары федераль законнар һәм административ хокук бозулар турында Татарстан Республикасы кодексы нигезендә жаваплы булалар.

5. Жирлекнең муниципаль хокукый актлары Россия Федерациясе Конституциясенә, федераль конституциячел законнарга, федераль законнарга һәм Россия Федерациясенә башка норматив хокукый актларына, шулай ук Татарстан Республикасы Конституциясенә, Татарстан Республикасы законнарына, Татарстан Республикасының башка норматив хокукый актларына каршы килергә тиеш түгел.

6. Муниципаль хокукый актлар тиешле муниципаль хокукый актны кабул иткән (чыгарган) жирле үзидарә органнары һәм вазыйфаи затлары тарафыннан, суд тарафыннан, ә жирле үзидарә органнары тарафыннан федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыруны жайга салучы өлешендә - шуңа бәйле рәвештә Россия Федерациясе дәүләт хакимиятенә вәкаләтле органы йә татарстан республикасы дәүләт хакимиятенә вәкаләтле органы тарафыннан юкка чыгарылырга яки туктатылырга мөмкин.

Норматив характерга ия булмаган муниципаль хокукый актның гамәлдә булуы жирле үзидарә органы яисә жирле үзидарәненә вазыйфаи заты тарафыннан Россия Федерациясе Президенты каршындагы Эшкуарлар хокукларын яклау буенча вәкаләтле вәкил тарафыннан тиешле күрсәтмә алынган очракта кичекмәстән туктатыла. Алынган күрсәтмәнең үтәлеше турында жирле үзидарәненә башкарма-боеру органнары яисә жирле үзидарәненә вазыйфаи затлары Россия Федерациясе Президенты каршындагы вәкаләтле вәкилгә өч көнлек срокта, ә жирле үзидарәненә вәкиллекле органнарына алар тарафыннан карарлар кабул ителгән көннән өч көннән дә соңга калмыйча хәбәр итәргә тиеш.

7. Эшкуарлык һәм инвестиция эшчәнлегенә гамәлгә ашыру мәсьәләләренә кагылышлы муниципаль норматив хокукый актлар, эшкуарлык һәм инвестиция эшчәнлегенә гамәлгә ашыруны нигезсез кыенлаштыра торган нигезләмәләренә ачыклау максатларында, Россия Федерациясе субъекты законы нигезендә муниципаль норматив хокукый актларда билгеләнгән тәртиптә жирле үзидарә органнары башкара торган экспертизага тиеш.

56 статья. Гражданның турыдан-туры ихтыяр белдерүләре юлы белән кабул ителгән карарлар

1. Жирле әһәмияткә ия мәсьәләләренә хәл итү жирлектә яшәүче гражданның үз теләкләре белән турыдан-туры белдерү юлы белән гамәлгә ашырыла.

2. Әгәр жирлек халкының турыдан-туры ихтыярын белдерү юлы белән кабул ителгән карарны тормышка ашыру өчен муниципаль хокукый актны, жирле үзидарә органы яисә күрсәтелгән актны кабул итү (бастырып чыгару) кергән жирлекнең вазыйфаи заты өстәмә

рәвештә кирәк булса, референдумда кабул ителгән карар үз көченә кәргән көннән 15 көн эчендә тиешле муниципаль хокукый актны эзерләү һәм (яисә) кабул итү срогын билгеләргә тиеш. Күрсәтелгән срок өч айдан артып китә алмый.

3. Гражданнарның турыдан-туры ихтыяр белдерүләре юлы белән кабул ителгән карарны гамәлгә ашыру өчен кирәкле муниципаль хокукый актны чыгару срогын бозу жирлек башлыгы кире алу яисә жирлек Советы вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату өчен нигез булып тора.

57 статья. Жирле үзидарә органнары һәм вазыйфаи затлары тарафыннан кабул ителә торган муниципаль хокукый актлар төрләре

1. Жирле үзидарә органнары һәм вазыйфаи затлары, үзләренә йөкләнгән вәкаләтләренә үтәү йөзеннән, түбәндәге муниципаль хокукый актлар чыгара:

- 1) жирлек Советы-жирлек Советы карарлары;
- 2) жирлек башлыгы карарлары һәм боерыклары;
- 3) жирлек башкарма комитеты житәкчесе карарлары һәм боерыклары.

2. Жирле үзидарәнең бүтән вазыйфаи затлары әлеге уставларда, аларның статусын билгеләүче башка муниципаль хокукый актларда билгеләнгән үз вәкаләтләре чикләрендә күрсәтмәләр һәм боерыклар чыгара.

58 статья. Муниципаль хокукый актларны эзерләү

1. Муниципаль хокукый актлар проектлары авыл жирлеге башлыгы, жирлек Советы депутатлары, район прокуроры, территориаль ижтимагый үзидарә органнары һәм гражданнарның инициатив төркемнәре тарафыннан кертелә ала.

Норматив хокукый актлар проектлары аларны карау һәм кабул итү көненә кадәр 10 көн кала Жирле үзидарә органнары һәм аларның вазыйфаи затлары коррупциягә каршы экспертиза үткәрү өчен район Прокуратурасына тапшырыла. Проектлар норматив хокукый актта коррупциоген факторларның, норматив хокукый актларга коррупциягә каршы экспертиза уздыру өчен жаваплы вазыйфаи зат тарафыннан булмавы турында бәяләмә кушымта белән тапшырыла.

2. Муниципаль хокукый актлар проектларын кертү тәртибе, аларга кушып бирелә торган документларның исемлеге һәм формасы тиешенчә жирлек Советы Регламенты, жирлек башлыгы тарафыннан билгеләнә.

3. Эшқуарлык һәм инвестиция эшчәнлеген гамәлгә ашыру мәсьәләләренә кагылышлы муниципаль норматив хокукый актлар проектлары Россия Федерациясе субъекты законы нигезендә муниципаль норматив хокукый актларда билгеләнгән тәртиптә жирле үзидарә органнары тарафыннан башкарыла торган йогынты белән бәяләнергә тиеш.

59 статья. Жирлек советының хокукый актларын язу

1. Жирлек советы үз компетенциясенә караган мәсьәләләр буенча жирлек советы авыл жирлеге территориясендә мәжбүри үтәлергә тиешле кагыйдәләрне билгели торган карарлар, жирлек башлыгын отставкага жибәрү турында карар, жирлек Советы Регламенты һәм аның компетенциясенә федераль законнар, Татарстан Республикасы законнары, жирлек уставы белән кертелгән башка мәсьәләләр буенча башка карарлар кабул итә,
2. Жирлек территориясендә үтәү мәжбүри булган кагыйдәләрне билгеләүче жирлек Советы карарлары, әгәр гамәлдәге законнар белән башкасы билгеләнмәгән булса, жирлек Советы депутатларының билгеләнгән саныннан күпчелек тавыш белән кабул ителә.
3. Жирлек Советының жирле салым һәм җыемнарны билгеләү, үзгәртү һәм гамәлдән чыгаруны, жирлек бюджеты чыгымнарын тормышка ашыруны күздә тоткан карарлары жирлек башлыгы инициативасы белән яки аның бәяләмәсе булганда гына жирлек Советы каравына тапшырылырга мөмкин. Элеге бәяләмә проект карары жирлекнең башкарма комитетына тәкъдим ителгән көннән соң 30 көн эчендә жирлек Советына тапшырыла.
4. Жирлек Советы карарлары жирлек башлыгына кул кую һәм халыкка житкерү өчен 10 көн эчендә жибәрелә.

60 статья. Жирлек башлыгының хокукый актлары

Жирлек башлыгы законнар, әлеге Устав, жирлек Советы карарлары белән билгеләнгән вәкаләтләре чикләрендә жирлек Советы эшчәнлеген оештыру мәсьәләләре буенча хокукый актлар чыгара, жирлек Советы карарларына имза сала.

Жирлек башлыгы «Россия Федерациясендә жирле үзидарәне оештыруның гомуми принциплары турында» Федераль закон һәм башка федераль законнар нигезендә аның компетенциясенә караган башка мәсьәләләр буенча карарлар һәм күрсәтмәләр чыгара.

61 статья . Авыл жирлеге башкарма комитеты житәкчесенең хокукый актлары

Авыл жирлеге башкарма комитеты житәкчесе федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән жирле үзидарә органнарына тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыруга, шулай ук авыл жирлеге башкарма комитеты эшен оештыру мәсьәләләре буенча карарлар чыгара.

62 Статья. Муниципаль хокукый актларны бастырып чыгару (халыкка житкерү) һәм үз көченә керү тәртибе

1. Жирлек Советы карарлары жирлек башлыгы кул куйганнан соң 10 көн узгач үз көченә керә.

Жирлекнең салымнар һәм җыемнар турындагы норматив хокукый актлары Россия Федерациясе Салым кодексы нигезендә үз көченә керә.

Авыл жирлеге Советы Уставын кабул итү яки әлеге Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр керту турындагы карарлары Федераль закон, әлеге Устав белән билгеләнгән тәртиптә үз көченә керә.

2. Жирлек башлыгының, Жирле үзидарәнең башка вазыйфай затларының хокукый актлары, әгәр дә үз актларында башкасы билгеләнмәгән булса, кул куелган көннән үз көченә керә.
3. Кеше һәм граждан хокукларына, ирекләренә һәм бурычларына кагылышлы муниципаль хокукый актлар рәсми басылып (халыкка игълан ителүдән) соң үз көченә керә.
4. Һәр муниципаль хокукый актта аның реквизитлары: жирлек Советы тарафыннан кабул ителгән хокукый актлар өчен (жирлекнең Совет тарафыннан кабул ителгән көне – шулай ук аны кабул итү датасы), теркәлү номеры, хокукый актка кул куелган вазифай затның исеме булырга тиеш.
5. Авыл жирлеге бюджеты турында, аның үтәләше турында отчеты, жирле салымнар һәм жыемнар билгеләү турында, жирлек Советы Регламенты, жирлек башлыгы кабул иткән башка норматив-хокукый актлар кул куйган көннән алып жиде көн эчендә рәсми рәвештә басылып чыгарга (халыкка хәбәр ителергә) тиеш.
6. Муниципаль сайлауларны, жирле сайлауларны билгеләп кую турында норматив булмаган хокукый актлар да рәсми бастырып чыгарылырга (халыкка игълан итәргә) тиеш
жирлек Советы депутатын чакыртып алу буенча тавыш бирү, жирлек чикләрен үзгәртү, жирлек башлыкларын сайлау һәм законнар нигезендә башка актлар.
7. Норматив булмаган муниципаль хокукый актлар, законнар яки әлеге Устав нигезендә рәсми бастырып чыгару (халыкка хәбәр итү) мәжбүри түгел, аларны чыгарган органнар һәм жирлек жирле үзидарә вазыйфай затларының карары буенча бастырып чыгарылырга (халыкка хәбәр итәргә) мөмкин.
8. Бастырып чыгарганда (халыкка игълан ителгәндә) муниципаль хокукый актның реквизитлары күрсәтелә.
9. Муниципаль хокукый актларны рәсми бастырып чыгару (халыкка житкерү) юлы белән гамәлгә ашырыла:
  - жирлекнең жирле үзидарә органнары тарафыннан гамәлгә куелган массакүләм мәгълүмат чараларында яисә жирлек территориясендә таратыла торган башка массакүләм мәгълүмат чараларында муниципаль хокукый актның тулы тексти бастырып чыгару;;
  - «Татарстан Республикасы хокукый мәгълүмат рәсми порталында» муниципаль хокукый акты урнаштыру (бастырып чыгару) PRAVO.TATARSTAN.RU);
  - жирлек халкына хокукый акт тексти үзәкләштерелгән тәртиптә тарату , шул исәптән махсуслаштырылган басмалар рәвешендә;
  - жирлекнең торак пунктлары территорияләрендә махсус мәгълүмати стендларда хокукый акт тексти урнаштыру. Күрсәтелгән стендларның саны һәм аларның урыннары жирлек Советы тарафыннан раслана һәм жирлек халкына муниципаль хокукый акт тексти белән тоткарлыксыз танышу мөмкинлеген тәмин итәргә тиеш.

10. Муниципаль хокукый актны бастырып чыгарганда (халыкка игълан ителгәндә) массакүләм мәгълүмат чараларының чыгу датасы яисә тиешле актны халыкка игълан итү даталары турында мәгълүматлар күрсәтелергә тиеш, алар актны тарату (тарату) яисә мәгълүмат стендында урнаштыру датасына туры килергә тиеш.

11. Жирле үзидарә органнарының, муниципаль предприятиеләрнең һәм учреждениеләрнең хокукый статусын билгеләүче кеше һәм гражданның хокукларына, ирекләренә һәм бурычларына кагылышлы муниципаль норматив хокукый актлар Татарстан Республикасы норматив хокукый актларының бердәм банкына кертү өчен гамәлдәге законнарда билгеләнгән тәртиптә һәм вакытларда жирлек башлыгы тарафыннан Татарстан Республикасы Юстиция министрлыгына жиберелә.

XI. ЖИРЛЕКНЕҢ ИКЪТИСАДИ НИГЕЗЕ

63 статья. Жирлекнең икътисади нигезе

Жирлекнең икътисади нигезен жирлек карамагында булган милек, жирлек бюджеты акчалары, шулай ук жирлекнең милек хокуклары тәшкил итә.

64 статья. Муниципаль милек

1. Жирлек милкендә булырга мөмкин:

1) жирле әһәмияттәге мәсьәләләрне «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» Федераль законда билгеләнгән мөлкәт, шулай ук «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» Федераль закон нигезендә жирле әһәмияттәге мәсьәләләрне хәл итү буенча вәкаләтләрне гамәлгә ашыру өчен билгеләнгән мөлкәт»;

2) федераль законнарда һәм Россия Федерациясе субъектлары законнарында билгеләнгән очракларда, шулай ук «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» Федераль законда каралган тәртиптә аларга тапшырылган жирле үзидарә органнарының аерым вәкаләтләрне гамәлгә ашыру өчен билгеләнгән мөлкәт авыл жирлегенә жирле үзидарә органнарына тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрне гамәлгә ашыру өчен билгеләнгән мөлкәт»;

3) муниципаль берәмлек вәкилләкле органының норматив хокукый актлары нигезендә жирле үзидарә органнары һәм жирле үзидарә вазыйфаи затлары, муниципаль хезмәткәрләр, муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләр хезмәткәрләре эшчәнлеген тәмин итү өчен билгеләнгән мөлкәт;

4) хәл итү хокукы федераль законнар белән бирелгән һәм жирле әһәмияттәге мәсьәләләргә кертелмәгән мәсьәләләрне хәл итү өчен кирәк булган мөлкәт.

65 статья. Жирлекнең муниципаль милегенә ия булу, аннан файдалану һәм аның белән эш итү

1. Жирле үзидарә органнары әлеге Устав белән билгеләнгән вәкаләтләр бүлешүне исәпкә алып, Россия Федерациясе Конституциясе, федераль законнар һәм алар нигезендә кабул

ителә торган жирле үзидарә органнарының норматив хокукый актлары нигезендә муниципаль милектән мөстәкыйль файдалана һәм алар белән эш итә.

2. Жирлекнең жирле үзидарә органнары муниципаль мөлкәтне физик һәм юридик затларга, Россия Федерациясе дәүләт хакимияте органнарына, Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнарына һәм башка муниципаль берәмлекләрнең жирле үзидарә органнарына вакытлыча яки даими файдалануга тапшырырга, читләштерергә, федераль законнар нигезендә башка алыш-бирешләр ясарга хокуклы.

66 статья. Муниципаль милекне хосусыйлаштыру тәртибе һәм шартлары

1. Муниципаль милекне хосусыйлаштыру тәртибе һәм шартлары федераль законнар нигезендә жирлек Советы карарлары белән билгеләнә.

2. Муниципаль милекне кулланудан һәм хосусыйлаштырудан керемнәр жирлек бюджетына керә.

67 статья. Муниципаль предприятиеләр, учреждениеләр һәм хужалык жәмгыятьләре

1. Әлеге Устав белән билгеләнгән вәкаләтләре чикләрендә авыл жирлеге муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләрне булдырырга, үзгәртеп корырга һәм бетерергә, Хужалык жәмгыятьләре, шул исәптән жирле әһәмияттәге мәсьәләләрне хәл итү вәкаләтләрен гамәлгә ашыру өчен муниципальара жәмгыятьләр төзүдә катнашырга хокуклы.

2. Жирлекнең жирле үзидарә органнары муниципаль казна учреждениеләре йөкләмәләре буенча субсидиар житәкчелек белән җавап бирәләр һәм федераль законда билгеләнгән тәртиптә аларның үтәлешен тәмин итәләр.

68 статья. Муниципаль милектә булмаган предприятиеләр, учреждениеләр һәм оешмалар белән жирлекнең жирле үзидарә органнары мөнәсәбәтләре

Авыл жирлеге жирле үзидарә органнарының муниципаль милектә булмаган предприятиеләр, учреждениеләр, оешмалар белән мөнәсәбәтләре, шулай ук физик затлар белән үзара мөнәсәбәтләре федераль закон, Татарстан Республикасы законы белән, башкасы билгеләнмәгән булса, шартнамә нигезендә төзелә.

ХШБҮЛЕК. ЖИРЛЕКНЕҢ ФИНАНС НИГЕЗЕ

69 статья. Жирлек Бюджеты

1. Жирлекнең үз бюджеты бар.

2. Жирлектәге бюджет жир биләмәсе Советы карары рәвешендә эшләнә һәм раслана.

3. Жирлек бюджетында жирлекнең жирле әһәмияттәге мәсьәләләрен хәл итү буенча жирле үзидарә органнары вәкаләтләрен башкаруга җибәрелә торган керемнәр һәм жирлекнең жирле үзидарә органнары тарафыннан үзләренә федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыруны тәмин итү өчен бирелгән субвенцияләр, шулай ук күрсәтелгән керемнәр һәм

жирлек бюджетының тиешле чыгымнары исәбеннән гамәлгә ашырыла торган субвенцияләр аерым карала.

4. Жирле үзидарә органнары федераль законнарда һәм алар нигезендә кабул ителә торган Россия Федерациясенә башка норматив хокукый актларында билгеләнгән тәртиптә Татарстан Республикасы дәүләт хакимиятенә федераль органнарына һәм (яисә) Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнарына жирлек бюджеты үтәләше турындагы хисапларны тапшыралар.

70 статья. Жирлектә бюджет процессы

1. Жирлек бюджеты проектын төзү һәм карау, жирлек бюджетын раслау һәм үтәү, аның үтәләшен тикшереп торуга, жирлек бюджеты үтәләше турындагы хисапны төзү һәм раслау Россия Федерациясе Бюджет кодексында билгеләнгән таләпләргә үтәү белән жирле үзидарә органнары тарафыннан мөстәкыйль гамәлгә ашырыла. Жирле бюджет проектын төзү һәм карау, жирле бюджетны раслау һәм үтәү, аның үтәләшен тикшереп торуга гамәлгә ашыру, Россия Федерациясе Бюджет кодексы, федераль законнар һәм Татарстан Республикасы Бюджет кодексы һәм Татарстан Республикасы законнары нигезендә кабул ителгән жирле бюджет үтәләше турындагы хисапны төзү һәм раслау тәртибе.

2. Жирлек бюджеты проекты, аның үтәләше турында еллык хисап, жирлек бюджеты үтәләше турында квартал саен белешмәләр, жирле үзидарә органнарының, муниципаль учреждение хезмәткәрләренә саны турында, факттагы чыгымнарны күрсәтеп, аларны рәсми бастырып чыгаруга (халыкка игълан итүгә) тиеш.

3. Жирле салымнар турында хокукый актларга үзгәрешләр кертү турында авыл жирлегә Советының хокукый актлары, Россия Федерациясе бюджет системасы бюджетлары керемнәрен үзгәртүгә китерә торган, чираттагы финанс елында һәм план чорында үз көченә керә торган бюджет хокук мөнәсәбәтләрен жайга сала торган хокукый актлары Чираттагы финанс елына һәм план чорына жирле бюджет турында карар Чираттагы финанс елына һәм план чорына жирле бюджет турындагы карар кабул ителгән көннән дә соңга калмыйча кабул ителергә тиеш.

4. Жирлек бюджеты проекты жирлек Советының муниципаль хокукый акты нигезендә өч елга (Чираттагы финанс елына һәм план чорына) төзелә һәм раслана.

5. Жирлекнең бюджет проекты жирлекнең чыгым йөкләмәләрен финанс ягыннан тәэмин итү максатында жирлекнең социаль-икътисади үсешен фаразлау нигезендә төзелә.

6. Жирлек бюджеты проекты Россия Федерациясе Бюджет кодексы һәм Татарстан Республикасы Бюджет кодексы һәм әлегә Устав нигезендә кабул ителгән авыл жирлегә башкарма комитеты тарафыннан билгеләнгән тәртиптә һәм вакытларда төзелә.

7. Чираттагы финанс елына һәм план чорына жирлек бюджеты проектын төзү (статья исеме 2013 елның 16 октябрәндәге 79-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы законы редакциясендә):

- Россия Федерациясендә бюджет сәясәтен (бюджет сәясәтенә карата таләпләр) билгели торган Россия Федерациясе Президентының Россия Федерациясе Федераль Жыелышына юлламасы нигезләмәләре;

- бюджет сәясәтенең төп юнәлешләре һәм салым сәясәтенең төп юнәлешләре;

- Россия Федерациясе таможня-тариф сәясәтенең төп юнәлешләре;

-социаль-икътисади үсеш фаразы;

- Озак вакытка бюджет прогнозы (бюджет прогнозы проекты, бюджет фаразына үзгәрешләр кертү проекты);

муниципаль программалар (муниципаль программалар проектлары, муниципаль программаларга үзгәрешләр кертү проектлары).

8. Чираттагы финанс елына һәм план чорына жирлек бюджеты турындагы карарда бюджет керемнәренең гомуми күләме, чыгымнарның гомуми күләме, бюджет дефициты керә торган төп характеристикалар булырга тиеш.

9. Жирлек бюджеты турындагы карар нигезендә составы аның нигезендә кабул ителгән Татарстан Республикасы Бюджет кодексы һәм Татарстан Республикасы законнары, жирлек Советының муниципаль хокукый актлары нигезендә билгеләнә торган күрсәткечләр раслана.

10. Жирлек бюджеты турында карар белән билгеләнә:

- жирлек бюджеты керемнәренең баш администраторлары исемлеге;

- жирлек бюджеты кытлыгын финанслау чыганакаларының баш администраторлары исемлеге;

– (бишенче абзац 2013 елның 16 октябрэндәге 79-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы законы редакциясендә), чираттагы финанс елына һәм план чорына бюджет чыгымнары классификациясенә чыгымнар төрләре бүлекләре, бүлекчәләре, максатчан статьялары (төркемнәре һәм төркемчәләре), максатчан статьялары (муниципаль программалар һәм эшчәнлекнең максатчан булмаган юнәлешләре), төркемнәре (төркемнәре һәм төркемчәләре), бюджетлар чыгымнары төрләре төркемнәре (төркемнәре һәм төркемчәләре), төркемнәре (төркемчәләре) һәм төркемчәләре) буенча, шулай ук бюджетлар чыгымнары төрләре, Россия Федерациясе Бюджет кодексы, Татарстан Республикасы Бюджет кодексы, Татарстан Республикасы законы, жирлек Советының муниципаль хокукый акты белән билгеләнгән.;

- Чираттагы финанс елына һәм план чорына бюджет чыгымнарының ведомство структурасы;

- гавами норматив йөкләмәләрне үтәүгә жибәрелә торган бюджет ассигнованиеләренең гомуми күләме;

- Чираттагы финанс елында һәм план чорында башка Россия Федерациясе бюджет системасының башка бюджетларына бирелә торган бюджетара трансфертлар күләме;
- план чорының беренче елына жирлек бюджеты чыгымнарының шартлы рәвештә расланган (расланган) чыгымнарының гомуми күләме жирлек бюджеты чыгымнарының гомуми күләменнән 2,5 проценттан да ким булмаган күләмдә, план чорының икенче елына жирлек бюджеты чыгымнарының гомуми күләменнән 5 проценттан да ким булмаган күләмдә;
- Чираттагы финанс елына авыл жирлегә бюджеты кытлыгын финанслау чыганакалары;
- Чираттагы финанс елыннан һәм план чорының һәр елыннан соң килә торган елның 1 гыйнварына муниципаль эчке бурычның иң югары чиге, шул исәптән муниципаль гарантияләр буенча бурычның иң югары чиге күрсәтелгән;
- жирлек бюджетының Россия Федерациясе Бюджет кодексы һәм аның нигезендә кабул ителгән Татарстан Республикасы Бюджет кодексы, жирлекнең муниципаль хокукый актлары белән билгеләнгән башка күрсәткечләре (статья 2007 елның 2 августындагы 38-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы законы редакциясендә)

11. Жирлек Советына бюджет турындагы карар проекты белән бер үк вакытта Россия Федерациясе Бюджет кодексы нигезендә документлар һәм материаллар тапшырыла.

12. Жирлекнең бюджеты һәм аны раслау турындагы карар проектын карау тәртибе Чираттагы финанс елының 1 гыйнварыннан бюджет турындагы карар үз көченә керүен, шулай ук күрсәтелгән карар нигезендә Россия Федерациясе Бюджет кодексының 184.1 статьясы нигезендә күрсәткечләрне һәм характеристикаларны раслауны күздә тотарга тиеш.

13. Әгәр дә Россия Федерациясе Бюджет кодексы яисә жирлек бюджеты турында карар белән башкасы каралмаган булса, жирлек бюджеты турындагы карар 1 гыйнвардан үз көченә керә һәм 31 декабрга кадәр гамәлдә була.

Жирлекнең бюджеты турында карар аңа кул куйганнан соң ун көннән дә соңга калмыйча билгеләнгән тәртиптә рәсми рәвештә басылып чыгарга тиеш.

14. Жирлекнең жирле үзидарә органнары авыл жирлегә бюджетының баланслылыгын һәм бюджет хокук мөнәсәбәтләрен жайга салу, бюджет процессын гамәлгә ашыру, дефицит күләме, Муниципаль бурыч күләме һәм структурасы, жирлекнең бюджет йөкләмәләрен үтәү буенча билгеләнгән федераль законнары һәм Татарстан Республикасы законнарын үтәүне тәэмин итәләр.

15. Жирлек бюджеты керемнәре Россия Федерациясе Бюджет законнары, салымнар һәм жыемнар турындагы законнар һәм башка мәжбүри түләүләр турындагы законнар нигезендә формалаша.

16. Жирлек бюджеты чыгымнары Россия Федерациясе Бюджет кодексында каралган формаларда гамәлгә ашырыла.

Федераль дэүлэт хакимияте органнары, Татарстан Республикасы дэүлэт хакимияте органнары вәкаләтләрен финанслауга жирлек бюджеты чыгымнарын гамәлгә ашыру, федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән билгеләнгән очрактардан тыш, рәхсәт ителми.

17. Муниципаль милек объектларына бюджет инвестицияләре Россия Федерациясе Бюджет кодексы нигезендә гамәлгә ашырыла.

71 статья. Муниципаль ихтыяжларны тәмин итү өчен сатып алулар

1. Муниципаль ихтыяжларны тәмин итү өчен товарлар, эшләр, хезмәт күрсәтүләрен сатып алу Россия Федерациясе законнары нигезендә дэүлэт һәм муниципаль ихтыяжларны тәмин итү өчен товарлар, эшләр, хезмәт күрсәтүләр сатып алу өлкәсендә контракт системасы турында гамәлгә ашырыла.

2. Муниципаль ихтыяжларны тәмин итү өчен товарлар, эшләр, хезмәт күрсәтүләрен сатып алу жирле бюджет акчалары исәбеннән гамәлгә ашырыла.

72 Статья. Жирлек гражданның үзара салым акчалары

1. Гражданның үзара салым акчалары дигәндә жирле әһәмияткә ия булган конкрет мәсьәләләрен хәл итү өчен гражданның бер тапкыр бирелә торган түләүләре аңлашыла. Гражданның үзара салымы тәртибендә түләү күләме, жирлектә яшәүчеләрнең гомуми санынан 30 проценттан артып китә алмаган һәм алар өчен түләүләр күләме киметелергә мөмкин булган аерым категорияләрдән тыш, барлык халык өчен дә тигез билгеләнә.

2. Гражданның бер тапкыр бирелә торган түләүләрен гамәлгә кертү һәм куллану мәсьәләләре жирле референдумда хәл ителә.

3. Жирле референдум карары басылып чыкканнан соң, гражданның бер тапкыр бирелә торган түләүләрен жыю турында жирлек башкарма комитеты карары басылып чыкканнан соң:

- авыл жирлеге (муниципаль район) территориясендә урнашкан Россия банкы учреждениесендә гражданның үзара салым акчаларын аккумуляцияләү өчен махсус счет ача;

- референдум карары белән каралган эшләрнең үтәлешен оештыра һәм әлеге карарда каралган тәртиптә авыл халкы алдында аларның үтәлеше турында хисап тотта.

4. Гражданның үзара салымы акчалары жирлек бюджетының үз керемнәренә керә.

73 статья. Жирлекнең муниципаль бурычы

1. Жирлек бюджеты кытлыгын финанслау һәм бурыч йөкләмәләрен түләү максатларында муниципаль эчке бурыч алулар алып барырга хокуклы.

2. Россия Федерациясе Бюджет кодексы нигезендә авыл жирлеге исемнән муниципаль бурыч алуларны гамәлгә ашыру хокукына жирлекнең башкарма комитетына ия.

3. Агымдагы финанс елы башына калган акчалар агымдагы финанс елында жирлекнең бюджет кытлыгын финанслауның күрсәтелгән чыганагы буларак жирлек бюджеты турында Карарында каралган акчалардан артып киткән күләмдә касса өзеклекләрен каплатуга юнәлтелергә мөмкин.

74 статья. Бюджет хисаплылыгы.

Жирлек бюджеты үтәлеше турында еллык отчет

1. Жирлекнең бюджет хисаплылыгы еллык булып тора.
2. Жирлекнең бюджет хисаплылыгы бюджет средстволарының тиешле баш администраторларының жыелма бюджет хисаплылыгы нигезендә жирлекнең Башкарма комитеты тарафыннан төзелә.
3. Авыл жирлеге бюджеты үтәлеше турындагы еллык отчет жирлек советы карары белән расланьрга тиеш.
4. Авыл жирлеге бюджеты үтәлеше турындагы еллык отчетны жирлек Советына тәкъдим ителгәнче тышкы тикшерү узарга тиеш, ул бюджет акчалары баш администраторларының бюджет хисаплылыгын тышкы тикшерүне һәм жирлек бюджеты үтәлеше турында еллык хисапка бәяләмә эзерләүне үз эченә ала.

Авыл жирлеге бюджеты үтәлеше турындагы еллык хисапны тышкы тикшерү, Россия Федерациясе Бюджет кодексы һәм Татарстан Республикасы Бюджет кодексы таләпләрен үтәп, әлеге Уставта билгеләнгән тәртиптә, жирлекнең Ревизия комиссиясе тарафыннан башкарыла.

5. Авыл жирлеге башкарма комитеты аңа бәяләмә эзерләү өчен агымдагы финанс елының 1 апреленнән дә соңга калмыйча жирлек бюджетының үтәлеше турында хисап тапшыра. Жирлек бюджеты үтәлеше турындагы еллык хисапка бәяләмә эзерләү, бюджет акчалары баш администраторларының еллык бюджет хисабын тышкы тикшерү мәгълүматларына нигезләнәп, 1 айдан артык булмаган вакытка башкарыла.

6. Авыл жирлеге бюджеты үтәлеше турындагы еллык хисапны төзү жирлекнең Башкарма комитетына бер үк вакытта ревизия комиссиясе тарафыннан тапшырыла.

7. Авыл жирлеге башкарма комитеты ел саен агымдагы финанс елының 1 маеннан да соңга калмыйча отчет финанс елы өчен жирлек Советы Карары проектын, жирлек бюджетының үтәлеше турындагы башка бюджет хисаплылыгын һәм Россия Федерациясе бюджет законнарында каралган башка документларны жирлек советына тапшыра.

8. Жирлек бюджеты үтәлеше турындагы еллык хисапны карау нәтижәләре буенча жирлек Советы жирлекнең бюджеты үтәлеше турындагы еллык хисапны раслау яисә кире кагу турында Карар кабул итә.

Жирлек Советы тарафыннан авыл жирлегенең бюджеты үтәлеше турындагы еллык хисап кире кагылган очракта, ул дөрөс булмаган яки тулы чагылдырылмаган мәгълүматларны бетерү һәм 1 айдан артык булмаган срокка кабат тапшыру өчен кире кайтарыла.

9. Жирлек бюджеты үтэлеше турындагы карар белән хисап финанс елына жирлек бюджеты үтэлеше турындагы хисап жирлек бюджеты керемнәренә, чыгымнарының һәм кытлыгының гомуми суммасы күрсәтелгән.

Хисап финанс елы өчен жирлек Советының бюджет үтэлеше турындагы карарына аерым кушымталар белән күрсәткечләр раслана:

бюджет керемнәре классификациясе кодлары буенча жирлек бюджеты керемнәре;

(икенче абзац 2013 елның 16 октябрәндәге 79-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы законы редакциясендә);

жирлек бюджеты чыгымнарының ведомство структурасы буенча чыгымнары;

бюджетлар чыгымнары классификациясе бүлекләре һәм бүлекчәләре буенча жирлек бюджеты чыгымнары;

бюджетлар кытлыгын финанслау чыганакалары классификациясе кодлары буенча жирлек бюджеты кытлыгын финанслау чыганакалары;

төркем кодлары, төркемчәләре, статьялары, бюджетлар кытлыгын финанслау чыганакаларының төрләре буенча авыл жирлегә бюджеты кытлыгын финанслау чыганакалары;

бюджетлар кытлыгын финанслау чыганакаларына керә торган дәүләт идарәсе секторы операцияләрен классификацияләү.

75 статья. Жирлекнең жирле бюджеты үтэлеше

1. Жирлекнең жирле бюджет үтэлеше Россия Федерациясе Бюджет кодексы нигезендә гамәлгә ашырыла.

2. Жирлек бюджеты кассаларның бердәмлегенә һәм чыгымнарның ведомствога буйсынуына нигезләнә.

3. Жирлек бюджеты үтәлешен касса хезмәте күрсәтү, жирлек бюджеты акчаларын алучыларның шәхси счетларын ачу һәм алып бару Россия Федерациясе һәм Татарстан Республикасы законнарында билгеләнгән тәртиптә гамәлгә ашырыла.

4. Жирлек бюджетының үтэлеше жирлекнең жыелма бюджет язмасы һәм жирлекнең касса планы нигезендә оештырыла.

76 статья. Муниципаль финанс контроле.

Жирлек советы түбәндәге финанс тикшерүенең формаларын тормышка ашыра: бюджет турындагы карар проектлары буенча фикер алышу һәм раслау барышында алдан контроль; агымдагы контроль – жирлек советы утырышларында бюджет үтәлешенең аерым мәсьәләләрен карап тикшерү барышында; алдагы контроль карау барышында һәм бюджет үтэлеше турындагы хисапны раслау вакытында.

ХІІІ БҮЛЕК. ЗАКОН ҺӘМ ХОКУК ТӘРТИБЕ

77 статья. Жирлекнең закон һәм хокук тәртибе мәсьәләләре буенча катнашуы.

Жирлек жинаятьчелеккә каршы көрәш, хокук бозуларны профилактикалау мәсьәләләре буенча Россия Федерациясе һәм Татарстан Республикасының бердәм сәясәтен эшләүдә һәм тормышка ашыруда катнаша, гражданнарның куркынычсызлык хокук тәртибен саклау мәсьәләләре буенча чаралар эшли һәм тормышка ашыра.

XIV БҮЛЕК. ЙОМГАКЛАУ НИГЕЗЛӘМӘЛӘРЕ

78 статья. Авыл жирлегә Уставының проектын эзерләү, әлегә Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү тәртибе

1. Авыл жирлегә Уставы проектын, әлегә Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турындагы карар проектын жирлек башлыгы, жирлек Советы депутатлары, район прокуроры, территориаль ижтимагый үзидарә органнары, гражданнарның инициатив төркеме тарафыннан кертелә ала.

2. Авыл жирлегә Уставының проектын, әлегә Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турындагы карар проектын эзерләү өчен жирлек советы карары белән махсус комиссия төзелә ала. Әлегә комиссия эшендә катнашу өчен Татарстан Республикасы дөүләт хакимияте органнары белгечләре, экспертлар чакырылырга мөмкин.

3. Авыл жирлегә Уставы проектын, әлегә Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында жирлек советы карары проектын, жирлек Советы тарафыннан карау көненә кадәр 30 көннән дә соңга калмыйча, жирлек Советы тарафыннан билгеләнгән Устав проектын буенча тәкъдимнәрне бер үк вакытта бастырып чыгару (халыкка игълан итү) белән, жирлек Советының күрсәтелгән карары проектын, шулай ук аның турында фикер алышуда гражданнар катнашу тәртибен рәсми бастырып чыгару (халыкка игълан итү) тиеш. Муниципаль берәмлек уставына үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында муниципаль хокукый акт проектын буенча тәкъдимнәрне исәпкә алу тәртибен рәсми рәвештә бастырып чыгару (халыкка хәбәр итү), шулай ук күрсәтелгән үзгәрешләр һәм өстәмәләр муниципаль берәмлек уставын Россия Федерациясе Конституциясенә, федераль законнарга туры китерү максатларында аның буенча фикер алышуда гражданнар катнашу тәртибен бастырып чыгару (халыкка житкерү) таләп ителми.

4. Авыл жирлегә Уставы проектын, әлегә Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында жирлек советы карары проектын буенча әлегә Уставның 19 статьясы нигезендә халык тыңлаулары үткәрелә.

79 статья. Авыл жирлегә Уставын кабул итү, әлегә Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү тәртибе

1. Авыл жирлегә Уставының проектын, әлегә Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турындагы карар проектын карау жирлек Советы тарафыннан, жирлек Советы Регламенты нигезендә, кимендә ике укылышта гамәлгә ашырыла.

2. Авыл жирлеге Уставы проектын, әлеге Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турындагы карар проектын беренче укылышта кабул иткәннән соң, әлеге проект авыл жирлеге Советы депутатларына, әлеге Уставның 71 статьясындагы 1 пункттында күрсәтелгән хокук чыгару инициативасы хокукына ия башка субъектларга төзәтмәләр кертү өчен жибәрелә.

3. Авыл жирлеге Уставы, жирлек Советы карарына үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында Карар кабул итү өчен билгеләнгән саныннан күпчелек тавыш белән жирлек Советы депутатлары кабул ителә. Муниципаль сайлауларда сайланган жирлек башлыгы хәлиткеч тавыш бирү хокукы белән жирлек советы составына кергән очракта, жирлек башлыгы тавышы жирлек уставын, жирлек Советы депутаты тавышы буларак, жирлек уставына үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турындагы муниципаль хокукый актны кабул иткәндә исәпкә алына..

80 статья. Авыл жирлеге Уставының үз көченә керү тәртибе, әлеге Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында карарлар

1. Авыл жирлеге Уставы, әлеге Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында жирлек советы карары кабул ителгәннән соң аларны закон нигезендә билгеләнгән тәртиптә дәүләт теркәве өчен федераль Башкарма хакимият органының территориаль органына жибәрелә.

2. Авыл жирлеге Уставы, әлеге Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турындагы карар, дәүләт теркәвенә алынганнан соң, аларны рәсми бастырып чыгарганнан соң (халыкка игълан иткәннән соң) рәсми бастырып чыгарылырга (халыкка игълан итәргә) тиеш. Жирлек башлыгы жирлекнең теркәлгән уставын, муниципаль хокукый актын, муниципаль берәмлекләр уставларын теркәү өлкәсендә федераль башкарма хакимият органының территориаль органыннан кергән көннән жиде көн эчендә бастырып чыгарырга (халыкка хәбәр итәргә) тиеш.

3. Муниципаль берәмлек Уставына кертелгән һәм жирле үзидарә органнарының үзгәрүчән структурасын, жирле үзидарә органнарының вәкаләтләрен (жирле үзидарәнең сайланулы вазыйфай затларын сайлау вәкаләтләрен, вәкаләтләр вакытын һәм тәртибен исәпкә алып) исәпкә алып, күрсәтелгән үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында муниципаль хокукый актны кабул иткән жирлек Советы вәкаләтләре чоры үткәннән соң үз көченә керә.